

Tomaris Semet

Redegjørelser om bærekraft

Retorisk diskursanalyse
av profesjonsutøveres strategitekster i academia

Antall ord: 19335

Masteroppgave i Språk og kommunikasjon i profesjoner
Veileder: Ingrid Stock

Juni 2021

Tomaris Semet

Redegjørelser om bærekraft

Retorisk diskursanalyse
av profesjonsutøveres strategitekster i akademia

Antall ord: 19335

Masteroppgave i Språk og kommunikasjon i profesjoner
Veileder: Ingrid Stock
Juni 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Det er et stort fokus på bærekraft i samfunnet på flerfoldige plan. Aktører, både kommersielle og ikke-kommersielle, må i mer eller mindre grad forholde seg til bærekraft. Dette gjelder ytterligere den høyere utdanningssektoren. Mulige problemer oppstår når begrepet brukes i ulike sammenhenger og til ulike formål uten at det nødvendigvis tydeliggjøres hva som legges i begrepet. Formålet med dette masterprosjektet er derfor å undersøke hvordan profesjonsutøvere i academia gjør rede for sin forståelse av bærekraft og temaets relevans for sitt fag. Det teoretiske rammeverket består av et dialogistisk syn på meningskonstruksjon og konseptet om redegjørelser. Oppgavens datamateriale består av interne kartleggingsdokumenter, som inngår i en videre strategi knyttet til endringer i studieporteføljen ved NTNU. Dokumentene er produsert i forbindelse med prosjektet Fremtidens HUMSAM-studier i regi av NTNU. HUMSAM-prosjektet ønsket å kartlegge muligheter for fremtidens studieportefølje for å imøtekomme fremtidige samfunnsutfordringer, deriblant problemstillinger knyttet til bærekraft. Med utgangspunkt i dette er masterprosjektets problemstilling som følger:

- 1) Hvilke forståelser av bærekraft kommer til uttrykk i interne kartleggingsdokumenter om fremtidens studieportefølje ved NTNU og
- 2) hvordan redegjør de involverte studieprogrammene for denne forståelsen i relasjon til sine respektive fagfelt?

For å besvare disse forskningsspørsmålene er det gjennomført en retorisk diskursanalyse med fokus på kategorisering, intertekstualitet og modalitet. Funnene i analysen viser at det er stor variasjon i hvordan bærekraftbegrepet blir tolket og forstått. Noen studieprogrammer kategoriserer bærekraft eksplisitt som en miljømessig eller økonomisk dimensjon, mens andre viser sin forståelse av bærekraft mer implisitt. Flere studieprogrammer bruker FNs bærekraftsmål som retoriske ressurser for å konkretisere sin forståelse av bærekraft. Hovedvekten av studieprogrammene redegjør for sin forståelse av bærekraft på en slik måte som gjør at de posisjonerer seg som en ansvarlig aktør i sin vurdering av bærekraft, som et mulig tema i fremtidens studieportefølje. Studiens funn viser at bærekraft forstås som noe viktig og er noe som studieprogrammene har lyst til å bidra til. Samtidig er begrepet meget komplekst og uhandterbart og kan derfor være vanskelig å forholde seg til. Som følge kan begrepets «ullenhet» påvirke hvor mye aktører er i stand til å oppnå hva gjelder bærekraft, tross gode intensjoner.

Abstract

The attention to sustainability is everywhere on numerous societal levels. Commercial, as well as non-commercial actors all have to pay attention to sustainability to a certain extent. This is also true for the higher education sector. There may arise possible complications when the terms are used in different contexts and for different goals without it necessarily being clarified what sustainability is. Thus, the aim of this thesis is to explore how actors in academia account for sustainability and about whether or not they find it applicable for their respective fields of study. The theoretical framework consists of dialogism and accounts as means of sense-making practices. The empirical data constitute internal documents in conjunction to Fremtidens-HUMSAM project by NTNU. The main goal of said project is to map out six areas of societal importance, in which the area of sustainability is accounted for as one of these six areas. Thus, the research question of this thesis are as follows:

- 1) What kind of varieties of the sustainability-term are expressed in internal strategy documents
and
- 2) how do the involved study programmes account for their conception of the sustainability term in relation to their respective fields of study?

In order to answer these questions a rhetorical discourse analysis has been conducted. The analysis aims to identify the use of categorisation, intertextuality and modality in the data material. The findings of the study show that there are substantial variances in how the different study programmes make sense of sustainability. Some of them understand sustainability as something environmental, while others view sustainability through an economic dimension. A number of study programmes utilise UN's sustainable development goals as a rhetorical aid in order to deliver a more concise explanation of how they understand sustainability. The majority of the study programmes express a desire to account for themselves as responsible actors in academia through their evaluation of sustainability as a relevant area of the future. The findings in this thesis show that study programmes, through their involvement as actors in academia, are inclined to contribute to sustainability. The implication of these findings indicate that the scope of contribution and change might be limited by the complexity of the term, thus making it rather tricky to achieve actual progression in the area of sustainability.

Forord

Med denne masteroppgaven er jeg en av de aller første tre studentene som uteksamineres fra MSKIP. Jeg har i tillegg gjennomført over halvparten masterløpet under en global pandemi. Å forholde seg til pandemien har vært vanskelig nok i seg selv, men kanskje har det største tapet for meg vært mangelen på muligheter til faglig sparring med medelever og forelesere gjennom fysiske møter. Det blir dessverre ikke helt det samme over Zoom eller Teams.

Heldigvis, til tross for at dette har vært en noe faglig ensom reise, har jeg aldri vært alene.

Lisa, Tina, Peter og Magnus – dere har, på hver deres måte, gjort denne prosessen mer overkommelig. Jeg tror jeg ikke trenger å gå i mer detalj, men vit at jeg er evig takknemlig – så tusen takk.

Tusen takk til Sebastian og Hanne for metodefaglig bistand, og tusen takk til Geir og Ellen for språkvask og korrekturlesing. Og ikke minst, takk til Terese – det har vært en glede.

Mest av alt vil jeg takke min veileder, Ingrid Stock. Du har for meg vært et kompass i denne labyrinten ved navn «masteroppgaveskriving». Takk for din utømmelige mengde med kunnskap, tålmodighet og fantastisk gode veiledning. Denne oppgaven kunne ikke vært forut dine gode kommentarer og detaljerte tilbakemeldinger. Din hjelp og bistand har vært uvurderlig.

Ellers, takk til Under Dusken og spillkveldgjengen for sprell, dram og kjærleik. Dere vil alltid være i mitt hjerte.

Tomaris Semet
11. juni, 2021

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	1
1.1 Bærekraft er av både kommersiell og ikke-kommersiell interesse.....	1
1.2 Bærekraftens retorikk – tidligere forskning	3
1.3 Studiens formål og problemstilling	5
1.4 Oppgavens struktur	5
2.0 Teori	5
2.1 Et dialogistisk perspektiv på kommunikasjon	6
2.2 Tekst som komplekse dialoger	7
2.3 Accounts – redegjørelser	8
3.0 Metode og materiale.....	9
3.1 Tekst som data.....	9
3.2 Datamaterialets utgangspunkt: HUMSAM-prosjektet	10
3.3 Datamaterialet – de lokale analysene og bestillingsdokumentet	10
3.4 Avgrensingen av datamaterialet	11
3.5 Forskerposisjon	12
3.6 Forskningsetiske overveielser	12
3.7 Fremgangsmåten i analysen	13
3.8 Retorisk diskursanalyse	13
3.8.1 Kategoriseringsarbeid	14
3.8.2 Modalitet	14
3.8.3 Intertekstualitet	15
4.0 Analyse.....	16
4.1 Bestillingsdokumentets innledning: Hvordan begrunnes bestillingen av de lokale analysene?.....	16
4.1.1 «Mulighetsområdet bærekraft»	18
4.2 Analyse av studieprogrammene lokale analyser	19
4.2.1 Kategoriseringsarbeid – bærekraft som ulike dimensjoner	19
4.2.2 Bærekraft kategorisert som en miljømessig dimensjon.....	19
4.2.3 Bærekraft kategorisert som en økonomisk/finansiell dimensjon	21
4.2.4 Bærekraft kategorisert som en sosial dimensjon	23
4.2.5 Kategorisering gjennom intertekstualitet	25
4.2.6 Bærekraft forstått som bærekraft, på en litt annerledes måte	28
4.3 Modalitet.....	29
4.3.2 Motstand mot bestillingsdokumentets forespørsel	32
5.0 Diskusjon av funn	34
5.1 Tolkningsfrihet til glede eller besvær?	35
5.1.2 Å vise seg selv som en ansvarlig aktør	38
6.0 Oppsummering, avsluttende refleksjoner og veien videre.....	40
7.0 Referanseliste	44

1.0 Innledning

Bærekraftbegrepet er litt som gress. De fleste mennesker kan gi en generell beskrivelse av hva gress er, men er trolig ikke kjent med at det så langt er identifisert over 10 000 gressarter (Ergon, 2017). Gress er altså ikke bare gress, på samme måte om at bærekraft ikke er begrenset til én definisjon eller forståelse. Klima, klimaendringer, grønne tiltak, grønn omstilling, grønn energi, bærekraftig utvikling m.m. er alle begreper og konsepter som kan, og ofte, kobles til bærekraft. Med andre ord, på samme måte som at det ikke finnes én art av gress, finnes det ikke én samlet forståelse av bærekraft. Spørsmålet å stille da blir hvordan samfunnet samlet skal kunne jobbe seg mot bærekraft, når dette målet i seg selv ikke lar seg enkelt definere eller målsette.

Hvordan redegjør så aktører for sin bærekraftighet når det ikke finnes noen definerte parametere å jobbe etter? Edwards (2005) mener at vi i løpet av de siste 20-30 årene har vært vitne til det han kaller «bærekraftrevolusjonen», som i praksis innebærer at samfunn, organisasjoner og individer beveger seg i en retning av å skape et mer bærekraftig og stabilt samfunn. Norge er et godt eksempel på et land hvor det er mulig å øyne spor etter denne såkalte bærekraftrevolusjonen. I 2020 kåret blant annet kapitalforvaltningsselskapet Robeco Norge til verdens mest bærekraftige land gjennom deres Country sustainability ranking (Schieler, 2020). Dette ble gjort gjennom å analysere miljø-, sosial- og statsprofilen til 150 land. Norge plasserte seg ytterligere i toppen i SSI-indeksen på siste måling gjort i 2018 (SSI, 2018). SSI¹-indeksen måler tre faktorer som den vektlegger som viktige for bærekraft – økonomi, miljø og utvikling. Som et av få land skårer Norge ifølge denne indeksen jevnt over godt på alle tre faktorer (Marti & Puertas, 2020).

Den komplekse prosessen som inngår i å regne ut disse skårene og rangeringene er allerede en indikasjon på at bærekraft måles med utgangspunkt i en forståelse av at bærekraft har ulike dimensjoner, som eksempelvis miljømessige, økonomiske eller sosiale. Med andre ord, bærekraftbegrepet lar seg ikke enkelt måle eller kategorisere. Spørsmålet bør kanskje derfor ikke være «hva er bærekraft», men heller «hvordan redegjør aktører for sin bærekraftighet»? Anvendt språkvitenskap er et viktig fagfelt for undersøkelse av profesjonell kommunikasjon, som ytterligere kan bidra til å forstå kompleksiteten i bærekraftbegrepet gjennom faglige ressurser forankret i språk og kommunikasjon i den virkelige verden. Med utgangspunkt i anvendt språkvitenskap ønsker jeg å finne ut av hvordan et såpass tvetydig begrep som bærekraft forstås og gjøres rede for gjennom retoriske ressurser.

1.1 Bærekraft er av både kommersiell og ikke-kommersiell interesse

De fem største selskapene i Norge (Næss, 2020), Equinor, Norsk Hydro, Yara international, Telenor og KLP, skriver alle CSR-rapporter. Dette er dokumenter som redegjør for virksomhetens bærekraftpraksis og på denne måten kan de posisjonere seg

¹ The Sustainable Society Index er basert på Brundtlandkomisjonens definisjon av bærekraft og måler totalt 21 indikatorer som gir en samlet skåre som går fra 0-100.

som ansvarlige samfunnsaktører. Næringslivet er ikke de eneste som aktivt forholder seg til bærekraft på en såpass eksplisitt måte. Et område hvor bærekraft har fått en signifikant plass er universitets- og høyskolesektoren (UHS). De seks største studiestedene i Norge (Nygård, 2020) – NTNU, Universitetet i Oslo (UiO), OsloMet, Handelshøyskolen BI, Universitet i Bergen (UiB) og Universitet i Sørøst-Norge – redegjør alle for bærekraft utad i rammen av sine respektive utdannings- og fagpraksiser.

Disse virksomhetene, kommersielle som ikke-kommersielle, har alle sine individuelle former for samfunnsansvar som de ikke bare er forpliktet til å etterkomme, men som de også dokumenterer. Særlig i tilknytning til bærekraft dokumenteres det omfattende. Den høyere utdanningssektoren består av mange viktige samfunnsaktører og har en viktig rolle i å fasilitere samfunnets utvikling på veien til å bli mer bærekraftig (Sibbel, 2009). I 2015 gjennomførte Forskningsrådet prosjektet *Porteføljeanalysen for Humaniora* og samfunnsvitenskap og i porteføljeanalysen som ble publisert i 2020 står det blant annet at:

Opptappingsplanen for humaniora skal styrke humanioras bidrag innenfor tematiske satsinger. Dette gjelder spesielt de prioriterte områdene i Humaniorameldingen: integrasjon, migrasjon og konflikter; de store teknologiskiftene og klima, miljø og bærekraft (Forskningsrådet, 2020).

I *Humaniorameldingen* (Kunnskapsdepartementet, 2017) blir det understreket at humanistisk forskning har en plass i samfunnet som en viktig bidragsyter for samfunnsutvikling og ikke minst i møte med kommende samfunnsutfordringer, ofte komplekse og vanskelige i sin opptreden. Parallelt med denne anerkjennelsen følger også en politisk forventning om at humaniora i enda større grad skal være i stand til å løse samfunnsutfordringer og fordrer dermed et krav om en faglig utvikling, som helst skal utvikle seg i takt med samfunnsutfordringene. Det er særlig tre tematiske områder som vektlegges: 1) integrasjon, migrasjon og konflikter, 2) de store teknologiskiftene og 3) klima, miljø og bærekraft (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.7).

I den reviderte meldingen for *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2019-2028* (Kunnskapsdepartementet, 2019) legges det større vekt på sistnevnte område – klima, miljø og bærekraft. Forventningene i den reviderte meldingen om at humaniora i enda større grad skal være i stand til å bidra til å løse samfunnsutfordringer er særlig knyttet til områdene klima, miljø og miljøvennlig teknologi og «(...) samfunnssikkerhet og samhørighet i en globalisert verden» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s.7). Med andre ord er klima, miljø og bærekraft samlet sett et svært viktig tematisk område som gjennomgående har blitt vektet tungt i disse meldingene og rapportene fra øvrige, institusjonelle hold.

Porteføljeanalysen for Humaniora og samfunnsvitenskap (2020), *Humaniorameldingen*, (2017) og den reviderte meldingen for *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning* (2019) er alle viktige dokumenter som redegjør for sine strategier for utdanningssektoren. Utdanningsinstitusjonene blir i disse rapportene og meldingene stilt til ansvar. For i dokumentene gjøres det rede for en forventning om at de involverte aktørene i høyere utdanning skal oppfylle sitt samfunnsmandat i henhold til de områdene som er kartlagt i de øvrige meldingene og rapportene.

Som en respons på disse forventningene har NTNU det siste tiåret jobbet strategisk med å knytte universitets virksomhet opp mot bærekraft, eksempelvis gjennom å implementere bærekraft som et tematisk satsningsområde (NTNU, u.d.). Et av prosjektene som inngår i denne satsningen er Fremtidens HUMSAM-studier som har som mandat å «utvikle NTNUs studieportefølje i humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag» (NTNU, 2019a, s. 1). Med utgangspunkt i utvalgte dokumenter, som er generert for HUMSAM-prosjektet, undersøker jeg hvordan begrepet bærekraft blir forstått og redegjort for i konteksten av å kartlegge fremtidens studieporteføljer ved utvalgte studieprogram (humaniora og samfunnsvitenskap) ved NTNU.

1.2 Bærekraftens retorikk – tidligere forskning

Tematisk sett har jeg vært ute etter nærliggende studier som har tatt for seg hvordan begrepet bærekraft blir konstruert, forstått og redegjort for. En større andel av tidligere forskning med en språklig tilnærming til analyse av dokumenter, som omhandler bærekraft, er studier som har undersøkt CSR²-rapporter. Denne typen tekstlig ansvarliggjøring i en klima- og bærekraftkontekst som finner sted i HUMSAM-prosjektet kan også minne om CSR³-rapportering. CSR-rapporter er komplekse dokumenter, hvor validiteten i rapportens innhold blir stilt under et kritisk lys fordi CSR-rapportering kan bli sett på som et redskap for «sosial legitimering» (Fuoli, 2017). Åpenhet om sosiale- og miljømessige forhold innad i en bedrift eller organisasjon, særlig hos kommersielle aktører, er ifølge Fuoli (2017) et strategisk valg som har som mål å påvirke hvordan offentligheten oppfatter bedriften/organisasjoner. For å forstå hvordan denne sosiale legitimeringen blir til har forskere hatt en språkvitenskapelig inngang til å forstå hvordan selskaper posisjonerer seg som ansvarlige samfunnsaktører gjennom språklige konstruksjoner av identitet og redegjørelser for selskapets virksomhet, særlig de som kan oppfattes som problematiske av forbrukerpublikummet.

Eksisterende forskningslitteratur har en tendens til å låne begreper, teorier og perspektiver fra anvendt språkvitenskap. Dette til tross er det anvendt språkvitenskapelige fagfeltet underrepresentert, sammenlignet med andre fagfelt som forsker på CSR-tematikken. Eksempler på dette kan en finne hos blant andre Tregidga, Kearins og Milne (2013) som undersøker hvordan bærekraftbegrepet i større grad blir utformet i konteksten av en virksomhet, enn av eksterne, ikke-kommersielt inspirerte definisjoner på bærekraft. Artikkelen tar teoretisk utgangspunkt i Foucault sin konseptualisering av forholdet mellom makt og kunnskap og gjennomfører en tematisk diskursanalyse av datamaterialet.

HUMSAM-prosjektet og CSR har det til felles at de begge produserer dokumenter som inkluderer bærekraft som et viktig tema og som, i relasjon til dette, viser seg som en ansvarlig aktør gjennom retoriske, språklige virkemidler. En CSR-rapport kan ytterligere ses på som en dokumentasjon av ansvar når en aktør/virksomhet redegjør for sitt virke som orientert mot og bevisst på bærekraft. Selv om CSR-rapporter av kommersielle aktører kan ha et annet anliggende enn utdanningsinstitusjoner, er det likevel av interesse for begge parter å redegjøre for sin praksis gjennom slike typer dokumenter. Til tross for at CSR-rapporter og HUMSAM-prosjektet ikke kan sidestilles, har de lignende mål: å gjøre rede for sin praksis sett i lys av bærekraft. Tidligere forskning har i større

² Corporate social responsibility. Oversettes ofte til *bedrifters samfunnsansvar* på norsk.

³ Corporate social responsibility – rapporter som skrives av selskaper og bedrifter.

omfang undersøkt strategidokumenter som er rettet utad, mens denne studien undersøker interne dokumenter. Dette er dokumenter som har andre formål og andre lesere. Derfor er det interessant og relevant å undersøke hvordan det redegjøres for bærekraft, og spesielt for eget ansvar når det gjelder bærekraft, i oppgavens datamateriale.

Det er tidligere gjennomført forskning på CSR-rapporteringer med fokus på for eksempel metaforer, dempere/modalitet, Foucaults diskursanalyse, intertekstualitet, sjangeranalyse, ansiktsarbeid m.m. Her følger et utvalg av tidligere forskning som har både vært veiledende og kilde til inspirasjon både før og underveis i arbeidet med dette masterprosjektet.

Eksempelvis viser Bhatia (2012) gjennom sin analyse av CSR-rapporter at et av de meste fremtredende målene med disse dokumentene er selvrettferdiggjørelse. Noen måter dette gjøres på er blant annet ved å vise godvilje som en ansvarlig aktør som tar ansvar for sin virksomhet med hensyn til bærekraftens tre pilarer; miljø, ressurser og mennesker (Bhatia, 2012). Det samme finner en hos Zappettini og Unerman (2016) som undersøker hvordan konseptet integrert rapportering har oppstått som en hybrid sjanger som nå kombinerer rapporter som omhandler selskapers finansielle situasjon med selskapets sosiale og miljømessige påvirkning (selskapers samfunnsansvar). Datautvalget på 34 rapporter er tematisk inndelt gjennom diskursiv analyse av lingvistiske strategier, som innramming, posisjonering, epistemisk intertekstualitet og lignende. Studien konkluderer med at begrepet bærekraft har blitt «(...) appropriert, blandet med andre diskurser og er blitt semantisk modellert (...) (Zappettini & Unerman, 2016, s. 522)» og argumenter videre for at det har oppstått en hybriditet i integrerte rapporter (CSR). I likhet med Bhatia (2012) har de dermed i sin studie vist at CSR-rapporter er en hybridsjanger hvor redegjørelser for bærekraft blandes med andre diskurser som selskaper bruker til selv-legitimering.

Li og Haque viser i sin artikkel «Corporate social responsibility employment narratives: a linguistic analysis (2019)» hvordan hedging, eller dempere, blir brukt i CSR-narrativer. Artikkelen tar for seg hvordan et utvalg av taiwanske EMS-selskaper håndterer kommunikasjonen rundt og formidlingen av arbeidskonflikter som involverer ansatte. Studien viser at selskapene bruker dempere som en retorisk ressurs i forhandlingen av identitet, rettet mot forbrukere og publikum, i måten de rapportere disse konfliktene på. Li og Haque (2019) konkluderer med at bruken av dempere i CSR-rapporter kan forstås som et forsøk på å gjenopprette omdømme og sitt gode rykte.

Landrum og Oshowski (2018) utforsker bruken av bærekraftbegrepet i CSR-rapporter gjennom en innholdsanalyse. I deres funn peker de på at bedriftene og selskapene i utvalget anvender bærekraftbegrepet bredt for å gjøre rede for ulike praksiser ved deres virksomheter. Studien konkluderer med at funnene impliserer at bærekraft hos bedrifter og selskaper har et vidt spenn av meningsskapelse. Artikkelen argumenter for at de ulike forståelsene av bærekraft er et resultat av mangelen på enighet og kontinuitet i hvordan en skal forstå begrepet i en virksomhetskontekst.

Utenom disse øvrige studiene som fokuserer på bærekraft og CSR har det vært produsert en betydelig mengde studier om klimakommunikasjon, som er rettet utad mot eksterne lesere. Et viktig poeng er at det i HUMSAM-prosjektet ikke er kommunikasjon av bærekraft utad som skjer, men heller en intern evaluering av bærekraft som et

«mulighetsområde», videre sett i lys av studieprogrammenes respektive fagfelt. Denne studien undersøker altså hvordan studieprogram i HUMSAM-prosjektet redegjør for, forklarer og forstår bærekraft sett i lys av sitt eget studieprogram.

1.3 Studiens formål og problemstilling

Dette masterprosjektet tar utgangspunkt i skriftlige dokumenter som inngår i prosjektet Fremtidens HUMSAM⁴-studier i regi av NTNU. Som nevnt er HUMSAM-prosjektets overordnede formål å videreutvikle studieprogrammenes porteføljer slik at humanistiske og samfunnsvitenskapelige studieprogram er i stand til å imøtekomme fremtidige samfunnsutfordringer, deriblant problemstillinger knyttet til bærekraft. Prosjektet startet i 2019 og varer til august 2021. Fase én i prosjektet har produsert *Delrapport første fase* (NTNU, 2020b) og innholdet i rapporten er basert på en rekke workshops, innspill fra sentrale samfunnsaktører og lokale analyser. De lokale analysene er skrevet av studieprogrammene fra humaniora og samfunnsvitenskap. Disse tekstene er *responser* på et bestillingsdokument som ble sendt av HUMSAM-prosjektet til de enkelte studieprogrammene.

I dette masterprosjektet vil jeg fokusere på de delene i de lokale analysene som gjør rede for bærekraft. Fokuset i studien omhandler hvordan de ulike studieprogrammene gjør rede for sin forståelse av bærekraftbegrepet gjennom retoriske ressurser. Fokuset er på konstruksjonen av begrepet for å undersøke hvordan studieprogrammene orienterer seg i bærekraftlandskapet. Ytterligere er det videre interessant å undersøke hvordan studieprogrammene både forholder seg til og ikke forholder seg til et så stort og ullent begrep som bærekraft. Gjennom en undersøkelse av retoriske ressurser søker denne studien å finne svar på følgende forskningsspørsmål:

Hvilke forståelser av bærekraft kommer til uttrykk i interne kartleggingsdokumenter om fremtidens studieportefølje ved NTNU og hvordan redegjør de involverte studieprogrammene for denne forståelsen i relasjon til sine respektive fagfelt?

1.4 Oppgavens struktur

I denne studien består det teoretiske rammeverket av dialogisme, redegjørelser og intertekstualitet. Videre følger metodekapitlet hvor jeg beskriver hvilke metodiske valg har jeg tatt i tillegg til å presentere oppgavens analysemetode, som er retorisk diskursanalyse. Metodekapitlet vil følges opp av analysen av datamaterialet som består av utdrag fra et utvalg av lokale analyser. Avslutningsvis følger en diskusjon av funn i analysen og oppsummerende tanker om studiens implikasjoner og veien videre.

2.0 Teori

Denne studiens teoretiske rammeverk tar utgangspunkt i Mikhail Bakhtins syn på språket som grunnleggende dialogistisk. Med dette mener Bakhtin at ord og ytringer ikke har iboende, fikserte meninger. Mening blir ikke skapt av individet, men skapes og endres i

⁴ HUMSAM: Humaniora og samfunnsvitenskap

samspillet mellom aktørene i en kommunikasjonssituasjon, både skriftlig og muntlig, gjennom dialog (Linell, 2009). Denne tilnærmingen til meningsskapelse er viktig for å forstå tekstproduksjon, hvordan en tekst blir skapt og blir til i utgangspunktet. Med et dialogistisk syn på språk og kommunikasjon kan en i større grad være bedre rustet til å forstå menings- og begrepskonstruksjon som skapes i et komplisert samspill mellom mange faktorer. I lys av dette er et dialogistisk syn på språk en tilnærming som kan gi innsikt i konstruksjonen av forståelser. Som for eksempel en forståelse av begrepet bærekraft. Adressivitet og intertekstualitet er viktige begreper innenfor dialogismen, og i tillegg til disse, vil redegjørelser utgjøre det samlede teoretiske grunnlaget for dette masterprosjektet.

Når det gjelder selve diskursbegrepet vil det ikke brukes direkte i teksten, men indirekte gjennom metodiske valg og i referanser til andre teoretikere. Det er av verdi å henvise til Faircloughs (2003) definisjon, hvor han beskriver en diskurs som en måte å ramme inn ens eget verdenssyn på. Det behøver ikke å råde enighet om en diskurs – diskurser endres, utfordres, glemmes og skapes konstant og i anvendt språkvitenskap handler det om å granske det språklige aspektet ved diskurser og hva det har å si i den sosiale verden.

2.1 Et dialogistisk perspektiv på kommunikasjon

Det dialogistiske synet på språk bygger på tankene til den russiske språkfilosofen Mikhail Bakhtin (1895-1975). Dialogisme er et teoretisk rammeverk som tar for seg sammenhengene mellom språk, kommunikasjon, kognisjon og handling (Linell, 1998). Den ser på samspillet mellom disse, samt hvordan individet interagerer med historiske, kulturelle og institusjonelle kontekster. Dialogisme kan dermed forstås som en sosiokulturelt orientert språkretning. Selve begrepet «dialogisme» kom i etterkant som et samlebegrep på alle epistemologiske tilnærminger på språk og meningsskapelse som dialogistisk (Linell, 2009) og er ikke laget av Bakhtin selv. En essensiell tanke i dialogisme som teoretisk syn på språk er «andre-orientering». Vår mentale bevissthet muliggjøres av vår konstante orientering i retning noen andre, bort fra oss selv; den menneskelige bevissthet domineres av denne «andre-orienteringen» (Holquist, 2002). Dialogisme skaper et bilde av menneskesinnet som noe sosialt. Ingen mennesker er løsrevet fra sine omgivelser eller sine relasjoner til andre mennesker, vi er sterkt avhengig av hverandre. Denne gjensidige avhengigheten påvirker også i aller største grad hvordan vi tenker og vi skaper mening (Linell, 2009, s. 13). Ifølge Bakhtins dialogisme er derfor all mening relativ i den forstand at en meningskonstruksjon springer ut fra relasjonen mellom to «kropper» som okkuperer hvert sitt «rom», alt fra det øyeblikkelige fysiske rommet som våre kropper opptar til det mer abstrakte som ideologisk eller politisk rom (Holquist, 2002). Med dialogisme som kunnskapsteoretisk utgangspunkt betyr det med andre ord at hvordan en konstruer og forstår bærekraft som begrep og konsept vil være avhengig av «rommet» en kommer fra eller okkuperer, For studieprogrammene i konteksten av denne studien vil «rommene» være deres respektive fagfelt og studieprogram.

I dialogisme er respons svært sentralt for Bakhtin (Linell, 2009) og han mener ethvert ord er skapt med formål om å bli besvart – forventningen om respons er integral til enhver ytring, i enhver dialog. Bakhtin peker på at respons og forventning er sentrale elementer i diskurser. Det er ikke bare sender av et budskap som er i aktiv handling,

men mottaker jobber likedan aktivt med sin forståelse av budskapet. Studieprogrammene som er involvert i HUMSA-prosjektet er ikke passive mottakere av bestillingsdokumentet og de lokale analysene er responstekster. *Delrapport første fase* (NTNU, 2020b) kan ytterligere ses på som en respons på respons – ved at det har blitt gjort en aktiv tolkning av de lokale analysenes respons på bestillingsdokumentet.

2.2 Tekst som komplekse dialoger

Tekster eksisterer ikke i isolasjon. Når en tekst skapes, har den alltid en relasjon til tidligere tekster. Tekster er i dialog med andre tekster, gjennom dens tilblivelse (Plett, 1999). Intertekstualitet har ytterligere en sosial funksjon. Alle tekster er mer eller mindre intertekstuelle og kan oppfylle mange ulike mål. Intertekstualitet kan spille en viktig rolle i en spesifikk, retorisk handling: redegjørelser. Ved å bygge på andre tekster kan en gjøre rede for og støtte opp under egne ytringer, redegjøre for saksforhold og skape mening av situasjoner. Bakhtin mener at alle ytringer produseres gjennom et komplisert samspill mellom flere faktorer som setter sine spor i teksten, eksempelvis den forventede leseren eller tidligere tekster (1986, referert i Dysthe, 1997, s. 52). Ingen ytring er original, men er et produkt av mange tidligere ytringer som har eksistert i ulike tid og rom (Bax, 2013). Dette samspillet setter sine spor i teksten, som videre kan undersøkes og analyseres. En tekst er et puslespill satt sammen av mange ulike ytringer og til sammen danner de et helt, men komplekst bilde, som ytterligere må forstås i en kontekst og i henhold til dens adressater. I dette masterprosjektet har datamaterialets større, sosiopolitiske kontekst og adressater vært faktorer som har hatt mye å si for tekstenes tilblivelse.

Bærekraftbegrepet brukes i mange forskjellige kontekster og av ulike aktører med ulike formål. Det foregår dermed en reforhandling av hvordan begrepet forstås hver gang det brukes på nytt. I tråd med Bakhtins teori om språket som dialogistisk, har det i løpet av de siste tiårene oppstått et hav av nye definisjoner, mange som et direkte motsvar til eller reforhandling av Brundtlandkommisjonens⁵ definisjon på bærekraftig utvikling (Johnston, Everard, Santillo & Robèrt, 2007). Dette er et helt konkret eksempel på hvordan mening skapes i dialogen vi har med hverandre i sosiale interaksjoner. Et aspekt ved tekstproduksjon er adressivitet, noe Bakhtin (1979, referert i Dysthe, 1997) ser på som grunnleggende. Uavhengig av om det er tekst eller tale, vender vi oss til noen, i rammen av Bakhtins syn på meningsskapelse som «andre-orientert». Det vil si at leseren blir en viktig faktor i tekstproduksjon og vil ha mye å si for hvordan teksten blir formet og formidlet av tekstens forfatter. Leserens rolle er dermed ikke en passiv mottaker av teksten, men blir også en medskaper av teksten fordi skriveren er orientert mot leseren (Dysthe, 1997). Leserens rolle er derfor en aktiv rolle i meningsskapningen, nemlig at teksten tolkes i lys av leserens erfaringer og bakgrunnskunnskap.

Synet på ytringer, eller tekster, som gjennomgående dialogistisk vil ha konsekvenser for hvordan jeg betrakter datamaterialet i denne studien. Særlig i rammen av de lokale analysene som er en del av en lengre kommunikasjonskjede. Det får gjenklang i hvordan begrepet «bærekraft» forstås, kategoriseres og knyttes til de ulike studieprogrammene som er representert i de lokale analysene i datautvalget. Videre er dette synet på kommunikasjonskjeder viktig for å forstå bestillingsdokumentet og de lokale analysene i

⁵ «Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov (FN, 2019)».

sammenheng med andre dokumenter som ytterligere inngår i HUMSAM-prosjektet. Disse dokumentene «snakker sammen», henviser til hverandre, responderer på tidligere «ytringer» og henviser til andre tekster. Samarbeidet mellom deltakerne i kommunikasjon skaper en kommunikasjonskjede ifølge Dysthe (1997) – ytringer bygger på hverandre. En tekst kan videre sees på som et ledd i en kommunikasjonskjede, en respons på en «ytring». I tekster vil det være spor etter mange andre forgående ytringer i teksten, samt at teksten ofte er selv en form for respons som inngår i rekken av en lang kommunikasjonskjede bestående av mange tidligere tekster. Disse sporene i teksten av andre tekster er det som kalles intertekstualitet. Alle tekster kan sees på som intertekstuelle fordi det alltid finnes tråder til tidligere og fremtidige tekster – både eksplisitt nevnte tekster og mer konstitutive (implisitte) spor av andre tekster.

2.3 Accounts – redegjørelser

Begrepet «accounts» oversettes ofte på norsk til «redegjørelser». En redegjørelse er forklaringer på vår egen atferd og valg, og kan teoretisk knyttes til Goffmans begrep om å bevare ansikt (Arribas-Ayllon et al., 2011). Faglitteraturen på redegjørelser som begrep har tradisjonelt sett fokusert mest på dens funksjon som en form for reparasjon og forklaring av problematiske hendelser. Billig (1991, referert i Arribas-Ayllon et al., 2011) sier at redegjørelser i sin kjerne er retoriske og argumentative strategier som har som mål å overbevise, beskytte eller vise uenighet. Redegjørelser er generelt blitt konseptualisert gjennom analyser av verbal kommunikasjon med utgangspunkt i hvordan individer gjør rede for ytringer som kan oppfattes som klanderverdig eller som oppfattes som uforventet. Det handler ofte ytterligere om selvrepresentasjon og om hvilke måter en presenterer en selv i visse situasjoner. Redegjørelser brukes ofte når noen føler de må stille til ansvar og ønsker å skape en akseptert forståelse av en problematisk situasjon (Scott & Lyman, 1968).

Scott og Lyman (1968) ser ytterligere på redegjørelser som språklige redskaper som brukes når en handling er gjenstand for vurdering, særlig når disse handlingene er problematiske eller avvikende. Redegjørelser har i litteraturen blitt delt inn i to kategorier: redegjørelser som unnskyldninger og redegjørelser som rettfærdiggjøring (Scott & Lyman, 1968). Senere litteratur og forskning på feltet har ført til at begrepet har fått en større bredde som omfavner det store utvalget av atferd og hverdagslige handlinger som gjøres rede for. Enhver person vurderer sine omgivelser og tar avgjørelser basert på disse vurderingene gjennom sitt personlige, subjektive utgangspunkt. Vi tyr derfor til redegjørelser og bruker dem som et diskursivt redskap for å legitimere konklusjonen som følger vurderingsprosessen. Redegjørelser og sosial ansvarliggjøring har derfor en ekstraordinær bredde i mengden av atferd og aktiviteter som den dekker: alt fra unnskyldninger, argumentasjonskonstruksjon, forklaringer eller redding av ansikt. Redegjørelser er forklaringer på hvorfor vi tenker og handler som vi gjør og er således i stor grad utover-rettet og har ofte en moralsk undertone. Som et språklig redskap har den en sterk sosial funksjon, og slik som Scott og Lyman (1968, s. 46, min oversettelse) sier: «Vi er opptatt av én funksjon ved tale: måten den er i stand til å reparere, bygge bro mellom intensjon og handling. Dette handler om å både kunne gi og motta redegjørelser.»

Med utgangspunkt i at redegjørelser kan knyttes til måter å vise seg selv som en ansvarlig aktør på, er derfor en teoretisk tilnærming med fokus på redegjørelser spesielt

viktig for dette prosjektet. Både de lokale analysene og bestillingsdokumentet, ikke minst *Delrapport første fase* (NTNU, 2020b), handler i stor grad om å vise at en tar ansvar for bærekraft. Bærekraft er et viktig og, ofte, et betent tema. «Bærekraft» som begrep er svært verdiladd, med både sosiale, politiske og økonomiske dimensjoner som hver veier tungt i meningskonstruksjoner og meningsutvekslinger. Innad en institusjonell kontekst, eksempelvis som i utdanningsinstitusjonen NTNU, vil det ofte være situasjoner hvor aktører, både som enkeltmennesker, og som representanter, må stå til ansvar for handlinger og forklare bakgrunnen for status quo og valg som har blitt tatt (Järvinen, 2005).

For å oppsummere: Hensikten med dette masterprosjektet er å undersøke hvordan studieprogrammene gjør rede for bærekraft i relasjon til sitt respektive studieprogram gjennom å se på hvordan de anvender retoriske ressurser i sine lokale analyser.

3.0 Metode og materiale

I dette masterprosjektet har jeg gjennomført en dokumentstudie av tekster som inngår i prosjektet *Fremtidens HUMSAM-studier*⁶ ved NTNU. Mitt interesseutgangspunkt har vært språk og bærekraft: nærmere sagt hvordan begrepet bærekraft blir forstått og gjort rede for. Derfor har jeg valgt å undersøke dokumenter som kan gi meg mer innsikt i denne prosessen av meningsskapning.

Bakgrunnen for valget av dokumenter er at mitt utgangspunkt og fokus i denne studien har vært å se på redegjørelser og ansvarliggjøring i tilknytning til bærekrafttematikken. Dette ved hjelp av anvendt språkvitenskapelige begrep og rammeverk. I denne forbindelsen ble jeg gjort oppmerksom på *Fremtidens HUMSAM-prosjektet*. I lys av *HUMSAM-prosjektet* anså jeg det som relevant og interessant å få muligheten til å komme tett på interne dokumenter, som har blitt utformet innen en organisasjon hvor jeg selv har vært delaktig i mange år. Som student har jeg av egen interesse oppsøkt spesifikke undervisningsemner hvor fagplanen har vært sentrert rundt problemstillinger og tematikker knyttet til bærekraft, klima, ressursforvaltning og sirkulær økonomi m.m. Jeg var derfor opptatt av å kunne benytte meg av muligheten til å undersøke bærekraftrelatert tematikk i en anvendt språkvitenskapelig kontekst.

I de følgende kapitlene forklarer jeg hvordan jeg har innhentet datamaterialet, hvordan jeg har behandlet dem og metoden jeg har anvendt i analyseprosessen. Jeg vil ytterligere gjøre rede for etiske betraktninger, samt forskerposisjon.

3.1 Tekst som data

Skilbrei (2019) sier at skriftlige kilder kan være uttrykk for meningsdannelse «(...) for å forstå dynamikken i hvordan et tema eller en sak er representert (...)». Videre beskriver hun hvordan offentlige dokumenter, slik som handlingsplaner, stortingsdiskusjoner og strategidokumenter kan gi nyttig informasjon om hvilke politiske prosesser som foregår til enhver tid og hvilke prioriteringer som gjøres. I lys av dette er det mulig å se hvordan

⁶ Også omtalt som *HUMSAM-prosjektet*. Denne forkortede versjonen vil bli brukt gjennom resten av teksten.

de lokale analysene inngår i en lang kjede av ytringer, slik som Stortingsmeldinger og mandater om bærekraft i høyere utdanning, som nevnt i kapittel 1.1.

I tråd med et dialogistisk syn på språk, argumenter også Mik-Meyer (2005) for at dokumenter ikke er statiske og innholdet i dem ikke kan betraktes som et speilbilde av virkelighetsforhold. Dokumenter er situerte og innholdet i dem blir levende gjennom leserens interaksjon med teksten. På denne måten kan en sidestille dokumenter med andre sosiale interaksjoner fordi dokumenter også *gjør* noe i kraft av de valgene leseren tar i møtet med dokumentet (Mik-Meyer, 2005). Dokumenter har en sentral rolle i virksomheter i det moderne arbeidsliv og fungerer ofte som en dokumentasjon av ansvarliggjørelse. Derfor kan dokumenter være svært egnet som datagrunnlag i forskning. Ifølge Skilbrei (2019) er det nemlig mulig få innsikt prioriteringer, prosesser og forståelser gjennom offentlige dokumenter og planer.

3.2 Datamaterialets utgangspunkt: HUMSAM-prosjektet

Kort oppsummert er målet til HUMSAM-prosjektet å utforme den neste generasjonen av humanistiske og samfunnsvitenskapelige studier ved NTNU i henhold til fremtidig samfunnsutvikling og globale problemstillinger (NTNU, 2019a). Prosjektet gjør dette ved å kartlegge NTNUs studieportefølje i humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag, hvor det overordnede målet er å «(...) utrede muligheter, men også drøfte dilemmaer og utfordringer ved dagens studieportefølje, og anbefale endringer for å møte fremtidens behov (NTNU, 2019a, s. 50).» Studieprogrammene som kartlegges tilhører Det humanistiske fakultetet (HF), Fakultetet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU) og Fakultetet for Økonomi (ØK) (NTNU, 2019a). HUMSAM-prosjektet startet høsten 2019 og avsluttes høsten 2021. Dette masterprosjektet forholder seg til dokumenter som er produsert i HUMSAM-prosjektets første halvdel.

3.3 Datamaterialet – de lokale analysene og bestillingsdokumentet

Arbeidet med den første delfasen i prosjektet blir beskrevet slik på HUMSAM-prosjektets nettsider:

I arbeidet skal delprosjektet gjennom analyser identifisere og beskrive de viktigste sterke og svake sidene ved NTNUs HUMSAM-studier i dag, beskrive relevante nasjonale rammebetingelser, og se til at anbefalingene sikrer kobling til FNs bærekraftsmål, de store samfunnsutfordringene, og ivaretar mulighetene for livslange læringsløp (NTNU, u.d.).

Analysene som nevnes her viser til en mengde dokumenter som er kalt lokale analyser og utgjør hoveddelen av datamaterialet for dette masterprosjektet. Datamaterialet består av 43 lokale analyser og disse er skrevet av hvert enkelt studieprogram og institutt som er involvert i HUMSAM-prosjektet. Analysene er en respons på en tekst som omtales som bestillinger til programområdene, men vil i konteksten av denne oppgaven bli forkortet til «bestillingsdokumentet». Dette bestillingsdokumentet inneholder ulike spørsmål og problemstillinger som er knyttet til HUMSAM-prosjektets overordnede formål om å kartlegge studieporteføljen. Ifølge bestillingsdokumentet er formålet med å utføre

lokale analyser på studieprogramnivå å: «Identifisere fagmiljøenes ambisjoner, muligheter og dilemmaer og utvikling av våre studieprogram i et fremtidsperspektiv.»

Jeg ønsker å beskrive kort hvordan bestillingsdokumentet er strukturert for å kunne gi en mer presis redegjørelse av hvordan jeg har valgt å avgrense studiens omfang og dermed også omfanget av datamaterialet:

- 1) *Muligheter for fremtiden*⁷
- 2) *Dagens situasjon og potensial*
- 3) *Sentrale dilemmaer i utvikling av studiene*
- 4) *Fakultetene/NTNUs bidrag til realisering av fremtidens HUMSAM-studier*

Omfanget av datagrunnlaget i denne studien er begrenset til svarene som er knyttet til delspørsmål 1, «muligheter for fremtiden» med tre underkategorier av spørsmål:

- a) *Hvilke muligheter ser programmet for seg i fremtidig utvikling av studieprogrammet?*
- b) *Hvordan vurderer dere mulighetsområdene: forskningsforankring, bærekraft, arbeidslivsrelevans, livslang læring, tverrfaglighet og digitalisering sett i forhold til programmet?*
- c) *Er det andre områder dere ønsker å prioritere i programmet?*
- d) *Hvilke forslag har dere til faglige nyutviklinger (emner, program) – også på tvers av hele NTNU?*

3.4 Avgrensingen av datamaterialet

Det er responsen til spørsmål b), «Hvordan vurderer dere mulighetsområdene: forskningsforankring, bærekraft, arbeidslivsrelevans, livslang læring, tverrfaglighet og digitalisering sett i forhold til programmet?»⁸ som er relevant for masterprosjektets problemstilling og vil derfor være fokuset i analysen. I tillegg har jeg valgt å ytterligere undersøke seksjonene av bestillingsdokumentet som omhandler bærekraft og/eller FNs bærekraftsmål⁹. Dette er gjort med formål om å berike analysen av responsen på overnevnte spørsmål.

Ettersom fokuset for denne undersøkelsen er begrenset til spørsmål 2, har de studieprogrammene som ikke har besvart dette spørsmålet i sin lokale analyse blitt ekskludert fra datamaterialet. Videre var det noen lokale analyser som var skrevet på instituttnivå, men disse er heller ikke blitt inkludert i denne studiens datagrunnlag. Dette er fordi de lokale analysene på instituttnivå i flere tilfeller ser ut til å være en oppsummering eller en gjentakelse av de lokale analysene på studieprogramnivå. Materialomfanget ble til slutt 25 lokale analyser. Med utgangspunkt i masterprosjektets begrensninger i omfang har det ikke vært mulig å representere alle 25 studieprogrammer med analyseutdrag. Det er heller ikke mitt formål å gi en komparativ oversikt over ulike

⁷ Uthevinger og markeringer er gjort av undertegnende for å gjøre det ekstra tydelig hva som er relevant for denne studien.

⁸ Forfatterne av bestillingsdokumentet har brukt «i forhold til» feil i dette spørsmålet. Jeg vil derfor bruke *i relasjon til*, eller *sett i lys av* videre i oppgaveteksten når jeg refererer til eller omtaler dette spørsmålet direkte.

⁹ «FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030 (FN, 2021).»

forståelser av bærekraft, men å belyse språklige prosesser som inngår i redegjørelser knyttet til bærekraft.

3.5 Forskerposisjon

Skilbrei (2019) skisser tre aspekter som utgjør en forskers tolkningsramme: 1) å forstå materialet i lys av personlige erfaringer og forståelser, 2) å forstå materialet i lys av tidligere forskning og funn og 3) å tolke i lys av en eller flere tolkningsposisjoner (s. 41). Disse rammene, eller brillene som Skilbrei (2019) kaller dem, kan være både begrensende og muliggjørende. For meg har punkt nummer én, å forstå materialet i lys av personlige erfaringer og forståelser, vært noe jeg har vært svært oppmerksom på i tolkningsprosessen av datamaterialet mitt. Som student ved NTNU er jeg institusjonalisert i universitetssektoren og har vært i undervisningssituasjoner hvor bærekraft har vært en del av pensum eller hvor emnet direkte har handlet om bærekraft og problemstillinger knyttet til bærekraft i forskjellige domener. På denne måten har jeg vært i en posisjon hvor jeg har måttet forholde meg til bærekraft som et allerede definert begrep. Både i ulike undervisningskontekster og utarbeidet for forskjellige studenter som et publikum. Jeg har dermed en faglig nærhet til begrepet bærekraft som har vært med meg inn i masterprosjektet. Som Skilbrei (2019) påpeker har jeg opplevd dette som både muliggjørende og begrensende. Det har vært muliggjørende i den forstand at jeg evner å forstå hvorfor bærekraft er og har blitt en såpass viktig del av universitetssektoren. Dette er i tillegg til at jeg gjennom en rekke fagemner har forstått hvor vanskelig det er å definere eller ramme inn et så komplekst og ullent begrep.

Det begrensende aspektet rører ved skyggesiden av nettopp denne ganske omfattende bakgrunnskunnskapen jeg har om begrepet. Kunnskapsbasen jeg har tatt med meg inn i prosjektet har noen ganger formet forventningene mine rundt hva jeg forventer å finne av funn i datamaterialet. Jeg har måttet minne meg selv på at jeg ikke er i en undervisningssituasjon og poenget er ikke at jeg skal lete frem definisjoner av bærekraft. Når noen studieprogrammer ikke har skrevet noe om bærekraft har jeg vært rask med å spekulere i hvorfor, men har stoppet meg selv fordi motiv ikke er relevant for meg i dette masterprosjektet. Som Skilbrei sier, «forskerens egen reaksjon på erfaringen kan slik komme til å skygge for informantens (2019, s. 42)». Jeg har etter beste evne prøvd å utøve forskerrefleksivitet. Den forskerposisjonen jeg har hatt har vært i større grad muliggjørende, enn begrensende.

3.6 Forskningsetiske overveielser

Gjennom en professor på studiet ble jeg satt i kontakt med prosjektets leder, og gjennom vedkommende fikk jeg tilgang på de lokale analysene og bestillingsdokumentet. Generell informasjon om HUMSAM-prosjektet ligger på prosjektets nettsider som offentlig tilgjengelige dokumenter. Jeg fikk tilgang til de lokale analysene gjennom et fildelingsprogram, hvor jeg kunne laste ned dokumentene på min personlige datamaskin innen en viss tidsfrist. De lokale analysene inneholder ingen personlige data eller personidentifiserende informasjon. Jeg vurderte det dermed slik at det var god nok datasikkerhet å lagre dokumentene lokalt på min egen dataenhet.

Ifølge Norsk senter for databehandling (NSD) kan dette prosjektets datamateriale defineres som «anonymt datamateriale» (NSD, u.d.). Dette innebærer at datamaterialet

det gjelder ikke inneholder opplysninger som på «noe som helst vis kan knyttes til enkeltpersoner» (NSD, u.d.), verken indirekte eller direkte, via e-post/IP eller koblingsnøkkel. Datamaterialet i dette masterprosjektet kan ikke knyttes til enkeltindivider og inneholder heller ikke personidentifiserbar informasjon. Det har blitt innhentet skriftlig samtykke fra HUMSAM-prosjektets prosjektkoordinator om at bestillingsdokumentet og de lokale analysene kan brukes i dette masterprosjektet. Til tross for at NSD ikke måtte informeres, var innhenting av samtykke likevel et viktig steg i den innledende fasen av masterprosjektet. Tekstene som utgjør datamaterialet i denne oppgaven er ikke skrevet med formål om å bli forsket på. Er det forsvarlig å studere dokumenter som ikke har blitt produsert med et formål om å bli gransket og analysert? Hadde de lokale analysene blir besvart annerledes hvis tekstenes forfattere visste at de kom til å bli grunndatamaterialet for et masterprosjekt/forskningsprosjekt? Med utgangspunkt i disse spørsmålene var det derfor viktig for meg å innhente samtykke for for mitt formål, som avviker fra tekstforfatternes opprinnelige tiltenkte mål med de lokale analysene og bestillingsdokumentet. Dette er problemstillinger som jeg som (student)forsker må være bevisst på.

3.7 Fremgangsmåten i analysen

I sorteringsarbeidet av datamaterialet lagde jeg en krysstabell for å gjøre prosessen mer oversiktlig. På dette tidspunktet i arbeidsprosessen hadde jeg ikke tatt endelige avgjørelser hva gjaldt teori og analysemetode. Gjennom nærlesingsprosessen av datamaterialet kunne jeg se at det var noen gjentakende språklige grep som gikk igjen, slik som direkte og indirekte siteringer av FNs bærekraftsmål (intertekstualitet), beskrivelser av hvordan studieprogrammene forholdt seg til og forstod bærekraft (redegjørelser) og at ulike studieprogram fokuserte på ulike dimensjoner av bærekraft (kategorisering). Parallelt med dette leste jeg faglitteratur og teori, blant annet på forskning på CSR-rapporter, med et språklig utgangspunkt. Kategoriene i analysen vokste på denne måten frem gjennom en stadig veksel mellom nærlesing av materialet og lesing av teori og tidligere forskning. Jeg har ikke valgt å legge ved krysstabellen som et vedlegg fordi den ikke ble skrevet med en struktur og et språk som var ment for en ekstern leser.

3.8 Retorisk diskursanalyse

Det analytiske rammeverket ble valgt med utgangspunkt i et behov for å se nærmere på hvordan profesjonsutøvere må forholde seg til og uttale seg om bærekraft. Det har vært mye fokus på hvordan kommersielle aktører/institusjoner gjør rede for bærekraft i sitt virke gjennom CRS-rapportering, slik nevnt i kapittel 1.1. Det er i lys av dette at det har vært av interesse å se hvordan universitetet som en ikke-kommersiell aktør forholder seg til bærekraft. I analysen av datamaterialet har jeg derfor valgt retorisk diskursanalyse (RDA) som prosjektets analysemetode. Jeg har primært tatt utgangspunkt i hvordan Arribas-Ayllon, Clarke og Sarangi (2011) har forstått og utviklet retorisk diskursanalyse som en analysemetode.

I anvendt språkvitenskap er diskursanalyse en mye brukt analysetilnærming og retorisk diskursanalyse er én gren av de mange tradisjonene innen diskursanalyser. Det som knytter de forskjellige forgreningene sammen er synet på diskurser som en praktisk, sosial aktivitet som gjør ting og fører til endringer; diskurser konstruerer kunnskap og

skaper ulike saksforhold i verden (Arribas-Ayllon et al., 2011, s. 56). RDA fokuserer på de retoriske ressursene som brukes i konstruksjoner – i retorikken vi fører i våre argumenter, i våre konstruksjoner av historier og synet på verden, i vår forståelse av verden rundt oss, både skriftlig og muntlig. RDA forstår og karakteriserer derfor samtaler, tekst og andre multimodale ytringer som redegjørelser. Redegjørelser inngår videre i en større sosial sfære av sosial ansvarliggjøring (Arribas-Ayllon et al., 2011), som er en del av fokuset i denne studien. RDA er bygget på «tre pilarer» av retoriske ressurser– kategorisering, modalitet og intertekstualitet (Arribas-Ayllon et al., 2011, s. 65).

3.8.1 Kategoriseringsarbeid

Ifølge Hall, Slembrouck og Sarangi (2006) er redegjørelser selve grunnsteinen i kategoriseringsarbeid. Det er i redegjørelsen at kategorier blir konstruert, forhandlet og utfordret. Hall (et al., 2006) mener at mennesker ser og forstår verden gjennom kategorier. Kategorisering er noe alle beskjeftiger seg med til daglig, både bevisst og ubevisst (Sutton & Douglas, 2013). På en måte kan en si at kategoriseringsarbeid er en av de mest fundamentale mentale aktivitetene som et menneske kan bedrive. I uformelle interaksjoner skapes kategorier med mindre faste rammer og kan reforhandles og omformes avhengig formål og situasjonens kontekst (Hall et al., 2006). Dette er i kontrast til kategorier som brukes i mer formelle settinger, slik som på arbeidsplassen hvor kategorier i større grad kan være mer fastsatt (Hall et al., 2006).

Fra et kunnskapsteoretisk perspektiv er kategorisering forstått fra ulike vinkler, hvor det eksempelvis i lingvistikk har i største grad blitt regnet for å være deskriptivt. Konstruksjonisme på den andre siden forstår kategorisering som en prosess hvor mennesker, objekter og handlinger blir til i kraft av den kategorien tingene plasseres i (Arribas-Ayllon et al., 2011). I RDA regnes kategoriseringsarbeid som mer enn bare rene beskrivelser av verden, de er også konkrete redskaper som en kan benytte seg av for å utføre diskursive handlinger (Edwards, 1997, referert i Arribas-Ayllon et al., 2011). Hva slags type kategorier som tas i bruk vil få utslag i rettigheter, forventninger og ansvar som vil assosieres med kategoriens innhold. For eksempel vil en kategorisering av bærekraft som hovedsakelig «klimarelatert» gi et annerledes handlingsrom og en annen forståelse sammenlignet med en kategorisering av bærekraft som noe «økonomirelatert.»

En ytterligere form for kategoriseringsarbeid er forgrunn-bakgrunn-relasjoner (Arribas-Ayllon et al., 2011). Dette innebærer at noe velges ut og plasseres i forgrunnen, mens andre elementer havner i bakgrunnen. Det som plasseres i forgrunnen får dermed mer å si for meningsskaping enn det som er i bakgrunnen. Videre kan prioriteringene mellom det som plasseres i forgrunnen og det som havner i bakgrunnen fortelle noe om hvordan en person posisjonerer seg i den gitte konteksten. Dette er avhengig av hvordan forgrunn-bakgrunn-relasjonen kommer til syne.

3.8.2 Modalitet

Innen retorisk diskursanalyse er modalitet forstått noe som mer enn bare tilstedeværelsen av modale verb, slik som «skulle, burde, kan, kanskje, skal, bør, trolig» og lignende. Ifølge Halliday (1998, referert i Arribas-Ayllon et al., 2011) er modalitet

talerens vurdering av, og uttrykk for, grad av ansvar eller sannsynlighet som er knyttet til ytringens innhold. Talerens eller skriverens holdning til en ytring kan komme til syne i ytringens modalitet. Når et utsagn blir moderert med et modalt hjelpeverb kan innholdet bli et uttrykk for talerens vilje, ønsker eller krav (Svennevig, 2013).

Med modalitet, særlig i relasjon til modale verb, gjøres det en distinksjon mellom epistemisk modalitet og deontisk modalitet (Helder, 2011). Epistemisk modalitet sier noe om grad av sannsynligheten/muligheten for ytringens påstand, med andre ord grad av sikkerhet/overbevisning som er knyttet til ytringen. Modale verb og uttrykk som betegner epistemisk modalitet er eksempelvis muligens/mulig, kan/kunne, antageligvis/trolig og liknende. Deontisk modalitet betegner forpliktelse/ønskelighet, hvor ytringens forfatter uttrykker hva som er viktig, ønskelig eller rådelig (Helder, 2011). Modale verb og uttrykk som er knyttet til den deontiske modaliteten er for eksempel bør/burde, essensielt, viktig, av interesse og liknende.

En annen fremtredende form for modalitet er bruken av dempere eller «hedges» på engelsk. Dempere, slik de inngår i RDA, handler om å tone ned vekten av ulike ytringer eller holdninger, både i tale og i skrift (Getkam, 2011). Markkanen og Schröder (1997) mener at dempere i akademiske tekster moderer tyngden av et utsagn eller selve holdningen som bæres av forfatteren. Dempere kan i tillegg forstås som selvrefleksive språklige uttrykk som kan modifisere «styrken» i språkhandling (Holmes, 1982, referert i Hu & Cao, 2011). Dempere kan ytterligere bli brukt til å understreke eller bekrefte en persons forpliktelse til et utsagn, for å vise usikkerhet knyttet til utsagnets virkelighetsgrad, for å fraskrive seg forpliktelse og unngå åpen dialog (Hyland, 1998). For eksempel, «bærekraft er på en måte vanskelig å definere». En videre gren av dette kan være uttrykt subjektivt, «*jeg synes bærekraft på en måte er vanskelig å definere*». Dette er en subjektivt markert modalitet og slike ytringer kan være vanskelige å irettesette eller utfordre nettopp fordi den er så subjektivt orientert.

Helder (2011) viser til en ytterligere form for modalitet som også kan anvendes som et retorisk redskap, nemlig kategoriske ytringer (Helder, 2011). Kategoriske ytringer fremstilles ofte som fakta uten bruk av graderinger. Dermed kan kategoriske ytringer potensielt oppleves som å være en objektiv presentasjon av virkeligheten (Helder, 2011). Det er likevel ikke gitt at ytringens meningsinnhold faktisk er sann, men er heller et uttrykk for en konkret vurdering gjort om et saksforhold. «Bærekraft er komplisert» er en kategorisk ytring som her blir presentert som et reelt faktum. I virkeligheten er det egentlig et uttrykk for en vurdering: bærekraft vurderes å være komplisert.

3.8.3 Intertekstualitet

Den tredje pilaren i retorisk diskursanalyse er intertekstualitet. En intertekstuell analyse kan vise om og hvordan en tekst bruker andre ytringer som redskaper for redegjørelser (Arribas-Ayllon et al., 2011). Intertekstualitet er svært sentralt i verkene til Norman Fairclough i hans arbeid med kritisk diskursanalyse. Retorisk diskursanalyse har latt seg inspirere av Fairclough, men har en noe annen tilnærming til og bruk av begrepet (Arribas-Ayllon et al., 2011). I kritisk diskursanalyse er intertekstualitet en inngang til undersøkelse av skjulte maktstrukturer. Mens i retorisk diskursanalyse er begrepet sentralt i undersøkelse av redegjørelser. En intertekstuell analyse kan belyse relasjonen en tekst har til havet av andre tekster, og hvordan den posisjonerer seg i relasjon til

disse «andre» ordene, ytringene og tekstene (Bazerman, 2004). Andre tekster kan således brukes i regjørrelser for å legitimere eller forsterke egen argumentasjon.

Fairclough (1992, referert i Arribas-Ayllon et al., 2011) skiller mellom manifest intertekstualitet og konstitutiv intertekstualitet. Manifest intertekstualitet viser til en tilstedeværelse av andre tekster gjennom klare markeringer, slik som sjevroner, prenominal referanse (hun sa, de sa) og liknende. Konstitutiv intertekstualitet er en indirekte form for intertekstualitet hvor andre tekster blir innlemmet i teksten uten eksplisitte markeringer (Arribas-Ayllon et al., 2011, s. 70). Alle former av intertekstualitet kan forstås som en rekontekstualisering – hver gang noen bruker noen andres ord, eller henter ut deler av en tekst og innlemmer det i sin egen, skjer det en rekontekstualisering av den opprinnelige teksten (Bazerman, 2004). Den opprinnelige teksten får dermed en ny funksjon og potensielt en ny mening i en den aktuelle konteksten.

4.0 Analyse

Som tidligere nevnt i metodekapitlet, er fokuset i retorisk diskursanalyse å undersøke hvordan teksters forfatter(e) redegjør for sine ytringer og med hvilke retoriske ressurser redegjørelsene konstrueres. Kategorisering og intertekstualitet blir i analysens første halvdel brukt som retorisk-analytiske ressurser for å undersøke hvordan begrepet bærekraft blir forstått og redegjort for. I andre halvdel av analysen vil modalitet anvendes som det primære analyseredskapet for å undersøke hvordan studieprogrammene uttrykker sine holdninger til bærekraft sett i relasjon til sine respektive studieprogram.

Den innledende delen av analysen vil først ta for seg bestillingsdokumentet, det vil si de delene av dette dokumentet som direkte eller indirekte omhandler bærekraft gjennom begrep og formuleringer slik som «bærekraft», «mulighetsområdet bærekraft», «klimaendringer» og «klima og miljø». Ved siden av dette vil det også følge undersøkelser av både hvordan bestillingsdokumentet redegjør for HUMSAM-prosjektets bakgrunn og selve bestillingen til studieprogrammene (se kapitler 4.1 og 4.1.1). Analysen av bestillingsdokumentet presenteres samlet, mens den etterfølgende analysen av studieprogrammene lokale analyser er delt inn i underkapitler med fokus på de utvalgte retoriske ressursene: kategorisering, intertekstualitet og modalitet.

4.1 Bestillingsdokumentets innledning: Hvordan begrunnes bestillingen av de lokale analysene?

De lokale analysene er altså skrevet som en respons på bestillingsdokumentets spørsmål. Disse dokumentene inngår derfor i en kommunikasjonskjede og henger tett sammen. Derfor vil analysekapitlet starte med utdrag fra bestillingsdokumentet som er relevant for å belyse denne studiens problemstilling.

I bestillingsdokumentets innledning gjøres det rede for bakgrunnen for prosjektet Fremtidens HUMSAM. Det er noen nøkkelbegreper som brukes i dette introduksjonsavsnittet, slik som «tverrfaglighet», «klimaendringer», «arbeidslivsrelevans» for å nevne noen. Denne innledningsteksten trekker inn større

kulturelle kontekster. Eksempelvis øvrige samfunnsmessige dialoger som har pågått lenge forut HUMSAM-prosjektet.

Vi står overfor store globale utfordringer, som klimaendringer, migrasjonsbølger og raske teknologiskifter.

«Vi står overfor (...)» er en sterk åpning av setningen som ikke er moderert og er uten dempere. Dette er å regne som en kategorisk ytring og fremstilles som en objektiv vurdering av forhold i virkeligheten. Det skapes ikke tvil om at ja, vi står overfor problemer. Tyngden av denne ytringen blir forsterket av formuleringen som følger, «... store globale utfordringer». Dette er deontisk modalitet som uttrykker viktigheten og alvorret av problemene med de globale utfordringene som omtales her. Bruken av pronomenet «vi» kan her være et uttrykk for at det er vi, menneskene, som står overfor alle disse problemene, det er vi som må forholde oss til dem. På denne måten impliseres det at alle er i samme båt og må bidra til å komme med løsninger på de problemene som vi står overfor. På denne måten blir «vi» ansvarlige aktører som stilles til ansvar i kraft av vår rolle som mennesker. Dette kan også ses på som kategoriseringsarbeid, hvor «vi» plasseres i kategorien «mennesker som må ta ansvar».

Det er også verdt å bemerke at i innledningen blir klimaproblemene (bærekraft) kategorisert som en av tre globale utfordringer. Neste gang bærekraft som tema blir presentert er det derimot som ett av seks «mulighetsområder». Med utgangspunkt i forgrunn-bakgrunn-relasjoner som en form for kategoriseringsarbeid er det mulig å se at klimaendringer (bærekraft) her plasseres mer tydelig i forgrunnen i innledningen av dokumentet. Her havner det i større grad i bakgrunnen.

Kunnskap om de samfunnsmessige rammebetingelsene identitet, religion, kultur og etikk og språk er avgjørende for å forstå og møte, de utfordringene som vi står overfor.

Den implisitte ansvarliggjørelsen blir mer eksplisitt i denne setningen hvor utvalgte samfunnsmessige «rammebetingelser» blir ramset opp som et viktig redskap for å kunne forstå og møte utfordringene vi står overfor. Disse rammebetingelsene; identitet, religion, kultur og etikk, er sentrale innad humaniora og samfunnsvitenskap. Studieprogrammer som har noen eller flere av disse øvrige temaene som en del av sitt fagfelt kan muligens føle på en forventning. Da særlig knyttet til at de må stå til ansvar i møte med utfordringene som trekkes frem her i denne konteksten.

Bestillingsdokumentet gjør ytterligere rede for formålet med spørsmålene i dokumentet, som er å «identifisere fagmiljøenes ambisjoner, muligheter og dilemmaer i utvikling av våre studieprogram i et fremtidsperspektiv.» Videre i innledningskapittelet, under overskriften «Formålet med lokale analyser» presenteres «Forslag til prioriterte mulighetsområder drøftet så langt i HUMSAM-prosjektet:». Her nevnes seks mulighetsområder, hvor bærekraft er ett av disse seks. Om bærekraft står det:

Styrket oppmerksomhet om FNs bærekraftsmål for å svare på globale utfordringer.

- *Videreutvikle studieprogram som tematiserer kunnskaper, ferdigheter, holdninger og atferd relevante for bærekraftsmålene.*
- *Bidra i fremtidens teknologistudier¹⁰ med HUMSAM-perspektiver på området.*

FNs bærekraftsmål blir presentert som et premiss for å kunne svare på globale utfordringer. Bærekraftsmålene blir i seg selv en form for «respons», en løsning, som kan svare på globale utfordringer. Bestillingsdokumentet knytter for øvrig ikke bærekraft til en spesifikk kategori, som for eksempel miljø eller økonomi eller lignende. FNs bærekraftsmål blir her i seg selv nyttiggjort som en kategori. Bestillingsdokumentet ilegger dermed bærekraftsmålene en tyngde. Dette gjennom at de blir plassert i forgrunnen som noe svært viktig for veien videre i HUMSAM-prosjektet, og i arbeidet med bærekraft som et mulighetsområde. I de følgende punkttegnene skisseres det to formål relatert til bærekraft: 1) Å videreutvikle studieprogram på en måte som er relevant for bærekraftsmålene og 2) å bidra i fremtidens teknologistudier med HUMSAM-perspektiver. Dette er to klare mål som ikke etterlater rom for tvil: Det er ingen dempere i hverken punkt én eller to og modaliteten er epistemisk. Denne typen modalitet sier noe om grad av blant annet overbevisning knyttet til en ytring (Arribas-Ayllon et al., 2011). Tekstens forfatter(e) later her til å være overbevist om at det skal videreutvikles og det skal bidras, begge også sterke uttrykk for forpliktelse. Likevel kan denne graden av forpliktelse oppleves som å stå i kontrast til overskriften til dette avsnittet:

Forslag til prioriterte mulighetsområder drøftet så langt i HUMSAM-prosjektet.

I denne setningen er det en tydelig formulering av deontisk modalitet ved at de ovennevnte forpliktelsene presenteres som «forslag». Disse seks skisserte mulighetsområdene modereres også av verbet «drøftet». I sum kan dette tolkes som at prosjektet HUMSAM uttrykker en tydelig vilje til å videreutvikle studieprogrammene på en måte som er relevant for bærekraftsmålene og bidra i fremtidens teknologistudier med HUMSAM-perspektiver. Likevel blir disse intensjonene dempet ned av at det i bestillingsdokumentet presenteres som «forslag» og «mulighetsområder» som er «drøftet».

4.1.1 «Mulighetsområdet bærekraft»

I punkt to i bestillingsdokumentet blir studieprogrammene bedt om:

- a) *Hvordan vurderer dere mulighetsområdene: forskningsforankring, bærekraft, arbeidslivsrelevans, livslang læring, tverrfaglighet og digitalisering sett i forhold til programmet?*

Dette spørsmålet, som er det eneste i bestillingsdokumentet som direkte omhandler bærekraft, har flere modale formuleringer og dempere som er interessante å trekke

¹⁰ Bidra til fremtidens teknologistudier er søsterprosjektet til HUMSAM. Mandatet der er det samme, men rettet mot teknologistudier ved NTNU.

frem. Den første modaliteten finner sted i formuleringen «Hvordan vurderer dere (...)». Spørsmålet «hvordan» åpner opp for at studieprogrammene selv kan velge om de ønsker å vurdere eller ikke vurdere mulighetsområdene som er presentert i spørsmålet. Det er ikke lagt noen føringer på hvordan dette spørsmålet kan besvares, utenom at det skal foretas en vurdering. Det er store og kompliserte tematikker som bestillingsdokumentet i dette spørsmålet vil at studieprogrammene skal ta stilling til. Derfor er det kanskje ikke forventet at svarene skal være spesielt omfattende i mengde eller dybde. Muligens heller som korte redegjørelser for det enkelte studieprogramms vurderinger av mulighetsområdene. Spørsmålet er heller ikke formulert på en måte som tilsier at bestillingsdokumentet vektlegger et område mer enn andre og kan derfor tolkes som at mulighetsområdene er likestilt i akkurat denne konteksten.

Den andre sentrale modalitetsformen ligger i beskrivelsen av de ulike temaområdene er formulert som «mulighetsområder». Denne formuleringen får her rollen som deontisk modalitet hvor det åpnes opp for at det enkelte studieprogrammet selv kan velge å tolke de ulike tematiske områdene som en mulighet de kan knytte til sine egne fag. Når bærekraft rammes inn som et mulighetsområde kan dette tolkes om at bestillingsdokumentet forteller studieprogrammene: Dette kan dere ta stilling til, hvis dere ønsker, – noe som gjør at det blir opp til hver av de enkelte studieprogrammene å gjøre- eller ikke gjøre en vurdering.

4.2 Analyse av studieprogrammenes lokale analyser

4.2.1 Kategoriseringsarbeid – bærekraft som ulike dimensjoner

I de lokale analysene har i de ulike studieprogrammene kategorisert bærekraft på forskjellige måter. Kategorier som ble identifisert i materialet er: bærekraft som en miljømessig dimensjon, bærekraft som økonomisk dimensjon og bærekraft som en sosial dimensjon. Ved hjelp av utdrag fra utvalgte lokale analyser vil jeg vise eksempler på disse kategoriene i den følgende teksten. Hver dimensjon av bærekraft vil illustreres med enkelte tekstutdrag fra de lokale analysene. Disse utdragene består av både eksplisitte kategoriseringer og implisitte kategoriseringer. Disse utdragene har, så langt det har latt seg gjøre, blitt presentert fra eksplisitt til implisitt. Målet har vært å vise et variert utvalg av de lokale analysene som kan på best mulig måte gi en solid, men samtidig variert, representasjon.

4.2.2 Bærekraft kategorisert som en miljømessig dimensjon

Noen studieprogrammer redegjør for sin forståelse av bærekraft som noe som har en klima- og miljødimensjon. Kategoriseringsarbeidet hos et flertall av studieprogrammene er her mer eksplisitt enn implisitt.

Studieprogrammet ønsker å fokusere noe mer på miljømessig bærekraft framover (...) [Studieprogram: Film- og videoproduksjon, bachelor]

Studieprogrammet plasserer bærekraft tydelig i en miljøkategori ved å knytte «miljømessig» og «bærekraft» sammen. I bestillingsdokumentet blir studieprogrammene

bedt om å vurdere bærekraft som et mulighetsområde. I responsen til bachelor i film- og videoproduksjon gis det uttrykk for at de vurderer bærekraft som noe miljømessig. Det gjøres derimot ikke rede for hvorfor dette studieprogrammet kategoriserer bærekraft som dette og hvordan denne kategorien kan knyttes opp mot studieprogrammets fag.

I enkelte lokale analyser er kategoriseringen av bærekraft som en miljømessig dimensjon gjort eksplisitt, men redegjørelsen som følger kategoriseringen er gjort på en relativt indirekte måte. Eksempelvis viser bachelor- og masterprogrammet i historie til miljø som en spesifikk dimensjon av bærekraft i sin respons.

Vi ser muligheter i å utvikle programmet ved å i større grad legge til grunn og integrere FNs bærekraftsmål, f.eks. miljø, i utviklingen av emner og undervisningsopplegg og i faglig innhold. [Studieprogram: Historie, bachelor og master]

Det er et fravær av en videre redegjørelse for hvorfor studieprogrammet i større grad ønsker å integrere miljø i «(...) utviklingen av emner og undervisningsopplegg og i faglig innhold». Studieprogrammet trekker nok riktignok på FNs bærekraftsmål og plasserer miljø i forgrunnen som et potensielt fokusområde. Likevel kan det å kun nevne «miljø» oppleves som for generelt til at bærekraftsmålene kan være med på kaste lys over hvorfor studieprogrammene i historie velger å vektlegge miljø i sin respons.

Indirekte kategoriseringsarbeid av bærekraft som noe miljømessig kommer også til uttrykk i studieprogrammet i arkeologi. De trekker frem to dimensjoner ved bærekraft, både økonomi og miljø. I analysen som finner sted under, vil den miljømessige kategoriseringen bli satt fokus på først.

Bærekraft - Internasjonalisering og utveksling har vært et viktig område for programmet. Vi er berørt av de samme økonomiske og miljømessige dilemmaer som andre i disse spørsmål. Men det er også spørsmål og temaer som vi konkret tar opp i planlegging og diskusjoner. Ellers har vi hatt et større fokus på de nære kulturminner og miljøer de senere årene. Dette ha vært fra et økonomisk så vel som miljømessig vinkel. Samlet sett har antall bestillinger av busser og overnattinger og lignende for stab og studenter hos oss gått kraftig ned de siste årene. Vi kommer til å fortsette med å opptre kostnads- og ressurskritisk fremover. [Studieprogram: Arkeologi, bachelor og master]

Bachelor og master i arkeologi starter sin respons på bestillingen med å sette premissene for verdigrunnlaget i studieprogrammet. Med utgangspunkt i arkeologi som fagfelt plasserer de internasjonalisering og utveksling i forgrunnen. Dette er trolig fordi arkeologi som utdanning og profesjon må regne med reisevirksomhet for faglige ekskursjoner. Forstått i denne konteksten kan problemstillinger i relasjon til drivstoffbruk, og dermed miljøutslipp, knyttes til at studieprogrammet plasserer «miljømessige dilemmaer» og en «miljømessig vinkel» i forgrunnen.

Redegjørelsen som finner sted i responsen på bestillingsdokumentet er konstruert i en rekkefølge: I koblingen til bærekraft settes internasjonalisering og utveksling i forgrunnen. En problemstilling som kan knyttes til dette er miljøutslipp fra

reisevirksomhet. Studieprogrammet har prøvd å løse dette ved å reise mindre og ønsker å videre opptre ressurskritisk. Studieprogrammet i arkeologi posisjonerer seg som et studieprogram som har god innsikt i å vite hvordan bærekraft kan knyttes til sitt fagfelt.

Det er forskjeller i hvor detaljert studieprogrammene er i sin redegjørelse av bærekraft. Som eksemplifisert over er det en betraktelig forskjell i hvor detaljert studieprogrammene i arkeologi er i sin kategorisering, sammenlignet med studieprogrammet i film- og videoproduksjon, som holder seg mer på et overflatenivå. Studieprogrammet i musikkvitenskap viser sin forståelse av bærekraft i konteksten av undervisningsopplegg og gir en detaljert redegjørelse.

Musikkvitenskap har inngått et nært samarbeid med NTNUHavrom for å øke vår faglige bevissthet rundt temaet bærekraft. Vi vil få en postdoktor i musikkøkologi finansiert av NTNUHavrom f.o.m. august 2020 som også vil undervise 33% ved musikkvitenskap i tre år fremover. [Studieprogram: Musikkvitenskap, bachelor og master]

Her knyttes «musikkøkologi», NTNUHavrom og musikkvitenskap sammen. Det gjøres ikke videre rede for hvordan disse faktorene henger sammen. Det er heller ingen beskrivelse av hva musikkøkologi går ut på, og hvordan det henger sammen med NTNUHavrom, siden postdoktoren er finansiert av NTNUHavrom. NTNUHavrom har bærekraft som en svært sentral del av sin profil og ved å samarbeide med dette initiativet signaliseres det her indirekte at bærekraft blir inkludert i studieprogrammet musikkvitenskap. «Faglig bevissthet rundt temaet bærekraft (...)» forteller at studieprogrammet ønsker å fokusere mer på bærekraft som tema, uten å videre beskrive hvor omfattende fokuset skal være tematisk sett. Dette samarbeidet kan peke i retning av at studieprogrammet i musikkvitenskap knytter bærekraft til en miljømessig dimensjon ved å inngå et samarbeid med NTNUHavrom, som har et mer direkte miljøorientert tema med fokus på havet. Det gjøres ikke rede for hva som inngår i «musikkøkologi» og hvilke faglige mål som er knyttet til den.

Gjennom et samarbeid med NTNUHavrom, ønsker studieprogrammet potensielt å imøtekomme sitt mål om å øke den «faglige bevissthet rundt temaet bærekraft.» Selv om musikkvitenskap ikke eksplisitt har avgrenset den tematiske og faglige tilnærmingen til bærekraft som de ønsker å ha, er det mulig å tolke det slik at de likevel har en avgrensning gjennom hvilken aktør de har valgt å inngå et samarbeid med. I dette tilfellet er det NTNUHavrom, et av NTNUs tematiske satsningsområder 2014-2023 (NTNU, 2014). For NTNUHavrom er det primært maritime problemstillinger som utgjør deres hovedfokus, samt bærekraft i havet. Et samarbeid med NTNUHavrom kan peke i retning av at studieprogrammet i musikk knytter bærekraft til miljø.

4.2.3 Bærekraft kategorisert som en økonomisk/finansiell dimensjon

Dimensjonen av bærekraft som en økonomisk/finansiell dimensjon kategoriseres også i flere tilfeller på en direkte måte. Dette kan være fordi økonomi er mer håndfast og konkret og kan derfor kanskje oppleves lettere for studieprogrammene å relatere til sitt fag. Et av flere studieprogrammer som gjør dette svært direkte er masterløpet i

entreprenørskap, innovasjon og samfunn. Her uttrykker tekstens forfatter(e) seg tydelig og direkte i sin kategorisering av bærekraft som en økonomisk dimensjon.

En annen mulighet er å styrke studieprogrammets bærekraftprofil. Norsk økonomi sin oljeavhengighet og sårbarhet gjør det nødvendig å diversifisere økonomien generelt samt at globale klimautfordringer gjør det særlig prekært å utvikle fornybare energikilder. [Studieprogram: Entreprenørskap, innovasjon og samfunn, master]

Studieprogrammet handler om entreprenørskap og innovasjon, og sett i lys av dette som faglig motivasjon og mål, er det kanskje hensiktsmessig å plassere eksempelvis Norges «oljeavhengighet» i forgrunnen. Med dette som utgangspunkt argumenteres det videre for at utvikling av fornybare kilder er særlig «prekært». Evnen til endring som vektlegges her i relasjon til bærekraftig økonomi, fra oljeavhengighet til utvikling av fornybare ressurser, fordrer innovasjon. Dermed knytter studieprogrammet disse faktorene tett opp mot sitt fag som nettopp fokuserer blant annet på entreprenørskap og innovasjon.

I dette lyset blir bærekraftig omstilling av næringslivet et kunnskapsområde med høy relevans både i privat næringsliv, virkemiddelapparat spesielt og offentlig sektor generelt. I lys av FNs 17 bærekraftsmål kan kunnskapsfelt som grønt entreprenørskap, sirkulær økonomi og utvikling av bærekraftige verdikjeder bli særlig viktige.

Videre, i denne resterende porsjonen av utdraget, skriver tekstens forfatter(e) eksplisitt om «økonomi». I relasjon til dette trekkes det frem blant annet «sirkulær økonomi» og «bærekraftige verdikjeder». Studieprogrammet overlater lite tvil om at det er ved hjelp av den miljømessige dimensjonen av bærekraft de ønsker å gjøre rede for sin forståelse.

Bærekraft - Internasjonalisering og utveksling har vært et viktig område for programmet. Vi er berørt av de samme økonomiske og miljømessige dilemmaer som andre i disse spørsmål. Men det er også spørsmål og temaer som vi konkret tar opp i planlegging og diskusjoner. Ellers har vi hatt et større fokus på de nære kulturminner og miljøer de senere årene. Dette ha vært fra et økonomisk så vel som miljømessig vinkel. Samlet sett har antall bestillinger av busser og overnattinger og lignende for stab og studenter hos oss gått kraftig ned de siste årene. Vi kommer til å fortsette med å opptre kostnads- og ressurskritisk fremover. [Studieprogram: Arkeologi, bachelor og master]

Som nevnt i forrige kapittel er her fokuset på at bærekraft blir kategorisert som en økonomisk dimensjon av studieprogrammet i arkeologi. Økonomi blir koblet til «(...) antall bestillinger av busser og overnattinger (...) fordi studieprogrammet trolig referer til at det koster mye å transportere både studenter og stab for ekskursionsjoner. Det at arkeologi-studieprogrammene knytter økonomisk bærekraft opp mot reisevirksomhet kan kanskje peke på at de i større grad ønsker å opptre «kostnadskritisk». Dette kan handle mer om å være budsjettmessig bærekraftig og ikke nødvendigvis at de forstår bærekraftbegrepet som noe primært økonomisk.

Bærekraft: Finans handler også om verdsettelse og styring av risiko. Bærekraft er derfor sentralt i programmet og avgjørende for å sikre verdier på lang sikt.
[Studieprogram: Finansiell økonomi, master]

Responser til studieprogrammet i finansiell økonomi starter med å konstatere at «Bærekraft: Finans handler også om verdsettelse og styring av risiko.» Her kategoriseres bærekraft helt konkret som en økonomisk dimensjon. Det trekkes koblinger mellom verdsettelse og styring av risiko til bærekraft. Inkluderingen av bærekraft i fagprogrammet rammes ytterligere inn som en strategi for å sikre verdier på lang sikt. Verdier, i en bærekraftkontekst, kan potensielt handle om å ivareta ikke-fornybare ressurser, ressurser som er av enorm verdi for samfunnet, ikke bare sosialt, men også av monetær verdi. Master i finansiell økonomi gir dermed uttrykk for at det økonomiske aspektet ved bærekraft har fått en sentral plass i studieprogrammet gjennom redegjørelsen de presenterer i dette utdraget fra den lokale analysen.

Når studieprogrammet i finansiell økonomi uttrykker at «Bærekraft er derfor sentralt i programmet og avgjørende for å sikre verdier på lang sikt» antyder de at økonomi er en helt sentral del av bærekraft. Den økonomiske dimensjonen av bærekraft kan bli gjenstand for nytte-kostnadsanalyser, og *prisen* av bærekraft kan fremstå som et sentralt diskusjonsmoment. På denne måten inngår studieprogrammet i dialogen som foregår i samfunnet på et høyere plan. Det er forståelig at finansiell økonomi som studieprogram trekker frem den økonomiske dimensjonen av bærekraft. Dette til tross gir det ikke en dypere innsikt i hvordan de ønsker å innlemme bærekraft i sitt studieprogram i praksis.

4.2.4 Bærekraft kategorisert som en sosial dimensjon

Noen studieprogrammer ser ut til å plassere den sosiale dimensjonen av bærekraft i forgrunnen som uttrykkes implisitt i deres redegjørelser. Dette er fordi flere av studieprogrammene knytter temaer som politikk, samfunn, mennesker og relasjoner til bærekraft. Det er ikke en åpenbar fellesnevner som binder disse øvrige emnene sammen, men det relasjonelle, sosiale aspektet ved dem kan argumenteres for å være fellestrekk. Et godt eksempel på en lokal analyse hvor ulike sosiale temaer kobles til hverandre i kontekst av bærekraft er studieprogrammet master i rådgivningsvitenskap.

Relasjonell velferd har blitt opprettet som et 7,5 st.p. emne på masterprogrammet, og et tett samarbeid mellom forskergruppen Relasjonell velferd (som blant annet består av flere fra Rådgivningsteamet) og Sentralen i universitetsbyen Trondheim muliggjør kunnskaping¹¹ for både ansatte og studenter sammen med medborgere, offentlige, private næringsliv, frivilligheten, og på tvers av sektorer dele kunnskap og ressurser med hverandre. Kunnskap og verdifulle erfaringer med å skape prosesser knyttet til kapasitetsbygging i mennesker, mellom mennesker, i lokalsamfunn og i storsamfunnet, i sammenheng med bærekraft, velferd, demokrati i samfunnet, samskape relasjonell velferd og livskvalitet. [Studieprogram: Rådgivningsvitenskap, master]

¹¹ «Kunnskaping» – muligens et ordspill på «kunnskap» og «å skape».

I denne responsen på bestillingsdokumentet er det ikke øyeblikkelig enkelt å identifisere hvor i teksten studieprogrammet foretar en vurdering av bærekraft som et mulighetsområde. Emnet «relasjonell atferd» blir knyttet til et stort repertoar av samfunnsrelaterte, sosiale temaer og områder. Det redegjøres for at disse kan knyttes til bærekraft: «Kunnskap, verdifulle erfaringer som omhandler kapasitetsbygging i og mellom mennesker, lokalsamfunn og i storsamfunnet (...)» fremheves i den lokale analysen som ting som kan sees i «(...) sammenheng med bærekraft (...)». Studieprogrammet master i rådgivningsvitenskap knytter bærekraft til temaer som er knyttet til relasjoner og utveksling av kunnskap gjennom sosial interaksjon, noe som kan finne sted mellom mennesker på alle samfunnsnivå. Kategoriseringsarbeidet av bærekraft kan her oppleves som indirekte, særlig fordi begrepene og temaene som er med på å bygge opp under bærekraft som en sosial dimensjon er tematisk omfattende og varierte.

Et annet studieprogram som også fremhever og relaterer ulike fagområder til bærekraft er studieprogrammet master i likestilling og mangfold. Det er en tydelig forskjell i hvordan likestilling og mangfold-masterprogrammet kategoriserer bærekraft sammenlignet med masterprogrammet i rådgivningsvitenskap:

Når det gjelder bærekraft som tema i undervisning, er det også noe som har en plass i alle emnene (demografi, migrasjon, velferdsstat m.m.) [Studieprogram: Likestilling og mangfold, master]

Slik som i masterprogrammet i rådgivningsvitenskap kan fellesnevneren i fagområdene demografi, migrasjon og velferdsstat også observeres å være den iboende, sosiale dimensjonen ved dem alle. En annen likhet, her som i studieprogrammet master i rådgivningsvitenskap, er et indirekte gjennomført kategoriseringsarbeid. Dersom tekstens forfatter(e) hadde utelatt å eksemplifisere hvilke emner det er snakk om, jamfør demografi, migrasjon og velferdsstat m.m., hadde det vært vanskelig å forstå hva studieprogrammet kategoriserer bærekraft som. Ved å sette disse fagområdene i parentes gis det en indirekte orientering i retning av at de kategoriserer bærekraft som noe sosialt.

Den lokale analysen til studieprogrammet bachelor i drama og teater gir et mer direkte uttrykk for at de kategoriserer bærekraft som en sosial dimensjon.

Tematisering som rammes inn av FNs bærekraftsmål, er pr. i dag tydeligst i den praktisk-teoretiske mastervarianten hvor prosjektene tematiserer individers og gruppers spesifikke erfaringer med etiske, kulturelle, sosiale og politiske utfordringer. [Studieprogram: Drama og teater, bachelor]

Dette utdraget fra den lokale analysen til bachelorprogrammet i drama og teater kan tolkes som kategorisering gjennom forgrunn-bakgrunn-relasjoner. Det plasseres to forhold i forgrunnen:

1) Temaer knyttet til FNs bærekraftsmål er tydeligst i den praktisk-teoretiske mastervarianten og 2) prosjektene i denne mastervarianten tematiserer blant annet sosiale utfordringer.

4.2.5 Kategorisering gjennom intertekstualitet

Intertekstualitet regnes i RDA for å være en retorisk ressurs i redegjørelser gjennom at det er en eksplisitt henvisning til andre tekster. Gjennom intertekstuelle grep i responsen er det flere studieprogrammer som ikke trekker frem spesielle dimensjoner ved bærekraft, men som bruker FNs bærekraftsmål som en overordnet kategori for bærekraft. Dette er muligens gjort for å få frem ulike dimensjoner ved bærekraft som ikke fikk en åpenbar forrang i deres vurderingsarbeid.

FNs bærekraftsmål har vært en viktig «tekst» som har blitt referert og henvist til aktivt gjennom alle ledd i kommunikasjonsleddet, fra regjeringen (se 1.1) til i bestillingsdokumentet av de lokale analysene. I dette delkapittelet undersøkes det hvordan de studieprogrammene som har henvist til bærekraftsmålene bruker dem som en retorisk ressurs ved å gjennom dem vise ulike dimensjoner av bærekraft.

Studieprogrammet i drama og teater gir en detaljert vurdering av bærekraft som et mulighetsområde ved hjelp av å trekke inn en rekke delmål i FNs bærekraftsmål.

Når det gjelder FNs bærekraftsmål kan drama- og teater som uttrykks- og kommunikasjonsplattform generelt kunne bearbeide forståelse, språk og kommunikasjon til de fleste mål, med vekt på å «fremme mental helse og livskvalitet» (3.4). Gjennom samarbeidsprosjekter med andre land, som Sør-Afrika, har vi fokus på «utdanning for bærekraftig utvikling og livsstil, menneskerettigheter, likestilling, fremme av en freds- og en ikkevoldskultur, globalt borgerskap og verdsetting av kulturelt mangfold og kulturens bidrag til bærekraftig utvikling» (4.7). DT arbeider mot å «sikre trygge, ikke-voldelige, inkluderende og effektive læringsomgivelser for alle» (4,a). «likestilling mellom kjønn» (5), «fremme sosial og politiske inkludering» (10.2). Gjennom en kritisk refleksiv undervisningspraksis jobber vi med å «styrke enkeltpersoners evne til å motvirke, tilpasse seg og redusere konsekvensene av klimaendringer, samt styrke kunnskapen og bevisstgjøringen om dette» (13.3), gjennom spesifikke undervisningsopplegg. DT programmet har flere mulighetsområder innen dette feltet knyttet opp mot den anvendte praktisk-teoretiske fagprofilen som fokuserer på hvordan drama, performance og teater kan tematisere, analysere og formidle sosiale, kulturelle og materielle spørsmål og erfaringer. Bærekraftsmål kan settes som tema for flere studieemners iscenesettelser/verksteder. [Studieprogram: Drama og teater, bachelor]

Her ser vi tegn på tydelig manifest intertekstualitet, det vil si eksplisitte henvisninger til en annen tekst, som her er FNs bærekraftsmål. Måten FNs bærekraftsmål er hentet inn i teksten gjennom manifest intertekstualitet bidrar til å posisjonere studieprogrammet i drama og teater som en ansvarlig aktør. Dette gjøres gjennom en grundig gjennomført redegjørelse av hvordan ulike aspekter ved studiet drama og teater, som «forståelse, språk og kommunikasjon», kan knyttes til den lange rekken av delmål i FNs bærekraftsmål. Delmålene refereres ikke til individuelt, men plasseres i sammenheng med helt spesifikke fagaspekter ved studieprogrammet. Ved å re-kontekstualisere FNs

bærekraftsmål på denne måten underbygger studieprogrammet sin egen relevans gjennom å vise til et nyansert og faglig utvalg av sider ved drama og teater som kan knyttes til en bærekraftkontekst. Gjennom disse eksplisitte henvisningene til bærekraftsmålene gir de et tydelig svar på bestillingsdokumentet uten å trekke frem enkeltdimensjoner ved bærekraft. Det er ingen spesielle dimensjoner som settes i forgrunnen og kategoriseringen skjer primært gjennom å trekke inn bærekraftsmålene. Dette er manifest intertekstualitet, hvor bærekraftsmålene er markert direkte gjennom tekstmarkører. Dette uttrykket for intertekstualitet i responsen kan tolkes som å ville vise sidene av studieprogrammet som er mest relevant for bærekraft og FNs bærekraftsmål, uten å begrense seg til en begrenset forståelse.

En kontrast til det fyldige utdraget over er utdraget fra den lokale analysen skrevet av studieprogrammet i engelsk. Det blir allerede i innledningen klargjort at FNs bærekraftsmål benyttes for å støtte opp under den kategoriske ytringen: «For bærekraft, tolket i betydningen FNs bærekraftsmål, er programmet aller høyst relevant og vil stadig ha videre utviklingspotensial.» Videre i utdraget står det:

Som et allsidig humanistisk fag som i tillegg har fokus på det største internasjonale språket, er våre studier relevante for alle målene, men vi vil fremheve mål 4, 5, 16 og ikke minst 17 som spesielt relevante for vårt program.
[Studieprogram: Engelsk, bachelor]

På lik linje med studieprogrammet i drama og teater refereres det her også til FNs bærekraftsmål, men intertekstualitet, måten FNs bærekraftsmål er henvist til, er i denne responsen ikke like tydelig som og eksplisitt slik det forrige utdraget er fra studieprogrammet i drama og teater. I denne kategoriseringen er det kun tekstmarkører i form av tall som uttrykker intertekstualiteten i redegjørelsen. Bærekraftsmålene blir ikke fremhevet i teksten gjennom noen tekstlige markører som skiller dem ut fra teksten. Fordi FNs bærekraftsmål blir vist til som et argument for at engelsk som et allsidig humanistisk fag er «(...) relevante for alle målene (...)» kan det tenkes at studieprogrammet tar det for gitt at leseren er fortrolig med innholdet i bærekraftsmålene og at det kun er nødvendig å referere til dem med tall. Hvis dette er tilfellet, kan dette vært et uttrykk for adressivitet i teksten. Det vil si at denne lokale analysens tiltenke leser trolig har vært en viktig faktor for tekstens forfatter(e) i prosessen med å svare på bestillingsdokumentet. Denne typen orientering mot leseren, altså adressivitet, mener Bakhtin (1979, referert i Dysthe, 1997) er et viktig trekk ved tekstproduksjon og rører ved hans teorier om andre-orienteringens påvirkningskraft i meningsproduksjon, slikt redegjort for tidligere kapittel 2.3.

Studieprogrammet i tegnspråk er mer detaljrik i sin omtale av FNs bærekraftsmål enn studieprogrammet i engelsk, men er ikke like grundig som studieprogrammet i drama og teater.

*Styrket oppmerksomhet om FNs bærekraftsmål for å svare globale utfordringer
Våre utdanningstilbud (og indirekte også forskningen vår) bidrar med kompetanse som svarer på FNs bærekraftsmål som 3 God helse og 4 God utdanning for minoritetsgruppen døve i Norge, 5 Likestilling mellom kjønnene for døve innvandrere til Norge. Både gjennom å utdanne kandidater og gjennom*

kandidatenes yrkesutøvelse bidrar vil til 8 Sysselsetting og arbeid, og på sikt 10 Mindre ulikhet og 16 Fred og rettferdighet. I samarbeid med andre studieprogram og emner (innen lingvistikk, pedagogikk, språkdidaktikk, medieteknologi, tverrfaglige kulturstudier med flere) vil vi kunne bidra til å møte utfordringer innen 9 Bidra til innovasjon. [Studieprogram: Norsk tegnspråk, bachelor]

Her viser studieprogrammet hvordan hver enkelt bærekraftsmål er relevant for dem gjennom korte redegjørelser, slik som «Både gjennom å utdanne kandidater og gjennom kandidatenes yrkesutøvelse bidrar vil til 8 Sysselsetting og arbeid (...)». Utdragets forfattere posisjonerer studieprogrammet her som en ansvarlig aktør ved å vise at de er i stand til å se faget sitt i større perspektiv og i en større kontekst som er knyttet til bærekraftsmålene. Denne redegjørelsen muliggjøres av den manifeste intertekstualiteten som synliggjør seg i utdraget fra den lokale analysen.

Andre studieprogram, slik som studieprogrammet i fremmedspråk – fransk, spansk og tysk, benytter seg av manifest intertekstualitet gjennom en kort og presis henvisning til FNs bærekraftsmål.

For bærekraft, tolket i betydningen FNs bærekraftsmål, er programmet alt høyst relevant og vil stadig ha videre utviklingspotensial. Studiene våre er tverrfaglige humanistiske fag og dermed er relevante for alle målene, men vi vil fremheve mål 4, 5, 16 og 17 som spesielt relevante for våre studier. [Studieprogrammet i fremmedspråk – fransk, spansk og tysk, bachelor]

Studieprogrammet i fremmedspråk tilbyr ikke en særlig detaljert redegjørelse av sin vurdering av bærekraft som et mulighetsområde. Dette er likevel gjort på en ryddig måte som viser hvordan studieprogrammet forstår og knytter bærekraft til sitt fagfelt. Her er det kanskje nok et eksempel på at et studieprogram tar det for gitt at tekstens leser kjenner til innholdet i bærekraftsmålene som oppgis i responsen uten videre detaljering.

Noen studieprogram utbroder ikke like grundig i måten de referer til FNs bærekraftsmål for å kategorisere bærekraft i relasjon til faget. Disse utdragene er løftet frem i analysen for å vise nyansene og variasjonene i kategoriseringen av bærekraft. Noen kommer med veldig generelle vurderinger, slik som studieprogrammet i fremmedspråk. Andre henviser til enkelte mål i form av numrene til de ulike bærekraftsmålene som de synes å være relevante for sitt studieprogram, slik som studieprogrammet i engelsk. Mens noen går mer grundig til verks og utdyper med sitater fra bærekraftsmålene, som studieprogrammet i drama og teater.

Studieprogrammet i kulturminneforvaltning uttrykker konstitutiv intertekstualitet i sin respons her.

Auka relevans i høve til bærekraftsmål, klimamessig, økologisk, økonomisk og sosialt. [Studieprogram: Kulturminneforvaltning, bachelor og master]

Her uttrykkes ikke koblingen til bærekraftsmålene med mer enn et kort «bærekraftsmål». Setningssemantikken, altså setningens grammatiske oppbygning, er formulert på en måte som gjør denne setningen potensielt krevende å tolke. Hva mener studieprogrammet å uttrykke i sin respons? Potensielt kan det menes her at de ønsker å øke studieprogrammets relevans i relasjon til de bærekraftsmålene som er «(...) klimamessig, økologisk, økonomisk og sosialt»- orientert.

I kapitlet om de ulike dimensjonene (4.2.2, 4.2.3 og 4.2.4) er det blitt belyst at det er flere studieprogrammer redegjør på en mer direkte måte for hvordan de forstår bærekraft. Dette gjør de ved å kategorisere dem inn i ulike dimensjoner av bærekraft, hvor en spesifikk side er mer i forgrunnen enn andre. Sammenlignet med disse studieprogrammene, er det likevel et større flertall som ikke velger å vektlegge én spesifikk dimensjon ved bærekraft og gjennom intertekstuelle grep anvender FNs bærekraftsmål for å redegjøre for hvordan de vurderer sitt studieprogram opp mot bærekraft som et mulighetsområde.

4.2.6 Bærekraft forstått som bærekraft, på en litt annerledes måte

Helt til slutt ønsker jeg å vise til tre studieprogrammer som skiller seg ut i sin respons på spørsmålet «Hvordan vurderer dere mulighetsområdene (...) bærekraft (...)». Disse studieprogrammene har i *teorien* vurdert bærekraft, men kanskje ikke helt slik som bestillingsdokumentets mente at spørsmålet skulle tolkes. Det første eksemplet på dette er studieprogrammet i likestilling og mangfold.

Når det gjelder studiets bærekraft, så har utviklingen de siste år vært meget god, og det er forventet at dette vil styrkes ytterligere når revideringen har satt seg.
[Studieprogram: Likestilling og mangfold, master]

Studieprogrammet likestilling og mangfold later til å ha forstått bærekraft som i betydningen av studieprogrammets levedyktighet og relevans. Her er altså et eksempel på at bærekraftbegrepet har blitt tatt ut av den konteksten den plasseres i av bestillingsdokumentet. Dette har dermed har ført til at studieprogrammet har vurdert bærekraft på helt andre premisser. Bestillingsdokumentet har trolig tatt det for gitt at studieprogrammene forstår at de mener bærekraft i betydningen av eksempelvis FNs bærekraftsmål, og ikke bærekraft i overført betydning av studieprogrammenes levedyktighet i et fremtidsperspektiv.

Bærekraft: vi ser her programmet i sammenheng med NOU 2019:2, «Fremtidige kompetansebehov II – Utfordringer for kompetansepolitikken», hvor det nærmest gjennomgående uttrykkes et behov for læring og kompetanseutvikling gjennom livsløpet. [Studieprogram: Rådgivning for de voksnes læring, bachelor]

En liknende respons har blitt gitt av studieprogrammet i rådgivning for de voksnes læring. NOU-rapporten som refereres til her handler i hovedsakelig om «(...) å frembringe den best mulige faglige vurderingen av Norges fremtidige kompetansebehov (Kunnskapsdepartementet, 2019b).» Fokuset i denne rapporten er med andre ord ikke

nødvendigvis rettet mot bærekraft, slik som i bestillingsdokumentet, men mot fremtidige kompetansebehov. Dette er manifest intertekstualitet og sett i lys av dette kan det også i dette eksemplet, slik som i hos studieprogrammet i likestilling og mangfold, late til at bærekraft har her blitt tolket som en vurdering av studieprogrammets levedyktighet og/eller tilpasningsevne til å imøtekomme fremtidige ytringer.

Framtidsutsiktene for studieprogrammene i film- og videoproduksjon er derfor lyse, men det er også knyttet enkelte mulige utfordringer til framtidig utvikling av studieprogrammet, som finansiering, økonomisk bærekraft og lokaler i det nye KAMD-senteret. [Studieprogram: Film og videoproduksjon, bachelor]

Det er ikke helt klart om studieprogrammet her referer til økonomisk bærekraft i rammen av bærekraftbegrepet, eller om det er snakk om levedyktigheten til økonomien til studieprogrammet i film og videoproduksjon. De tingene som plasseres i sammenheng med ytringen «økonomisk bærekraft», altså «(...) framtidig utvikling av studieprogrammet, som finansiering, økonomisk bærekraft og lokaler i det nye KAMD-senteret.», peker i retning av at studieprogrammet ikke snakker om den økonomiske dimensjonen ved bærekraft. Film- og videoproduksjonsbacheloren ved NTNU tilbyr et praktisk-teoretisk utdanningsløp til sine studenter og studieprogrammet har trolig en kostnadstung fagplan. Tatt alle disse faktorene i betraktning er det mer trolig at de i den lokale analysen har tatt en vurdering av sin økonomiske levedyktighet sett i relasjon til studieprogrammets utgiftsposter, og ikke den økonomiske dimensjonen av bærekraft. Disse utdragene belyser ikke oppgavens forskningsspørsmål, men illustrerer at bærekraft er et vanskelig og uklart begrep.

4.3 Modalitet

Dette er et utdrag fra den lokale analysen til studieprogrammet i fremmedspråk – fransk, spansk og tysk som ble trukket frem i kapittel 4.2.5 (intertekstualitet). Dette utdraget gjør seg også gjeldende som et relevant stykke empiri for å belyse modalitet i de lokale analysene.

For bærekraft, tolket i betydningen FNs bærekraftsmål, er programmet alt høyst relevant og vil stadig ha videre utviklingspotensial. [Studieprogram: Fremmedspråk – fransk, spansk og tysk, bachelor]

Studieprogrammet fremmedspråk med fransk, spansk og tysk presenterer et tidsperspektiv i sin vurdering av studieprogrammets relevans for bærekraft. Først presenteres studieprogrammet i nåtid, «(...) er programmet alt høyst relevant (...)» og følges opp med «(...) og vil ha videre utviklingspotensial.» Verbene «er» og «vil» skaper et kontinuum, med en tidslinje som skaper et bilde av at dette studieprogrammet allerede er relevant og vil fortsette å være det. Særlig i kraft av at ytringen ikke dempes ned nevneverdig og dermed fremstår som et reelt faktum. I dette svaret på bestillingsdokumentet gir studieprogrammet fremmedspråk uttrykk for at de betrakter studieprogrammet sitt som veldig relevant, «(...) tolket i betydningen FNs bærekraftsmål (...)». Måten den innledende setningen er formulert på etterlater lite rom for å betvile

studieprogrammets relevans. I følge Arribas-Ayllon et al. (2011) kan denne typen gradering av språket være med på å fasilitere tyngden av en påstand, og i dette tilfellet har graderingen en forsterkende effekt ved at det sies at bærekraft «(...) er programmet høyst relevant (...)».

Studiene våre er tverrfaglige humanistiske fag og dermed er relevante for alle målene, men vi vil fremheve mål 4, 5, 16 og 17 som spesielt relevante for våre studier. I dette perspektivet har fremmedspråkene en spesiell styrke ved at de gir tilgang til ikke-anglofone kilder, tolkninger og miljø, og slik kan bringe bredere perspektiver inn. Dette blir ikke mindre viktig i dagens post-Brexit Europa eller i en verden hvor en stor del av framskritt og utvikling skjer i områder som tradisjonelt ikke er engelskspråklige. [Studieprogram: Fremmedspråk – fransk, spansk og tysk, bachelor]

Her er det et uttalt forsøk på å vise seg som en ansvarlig aktør ved å peke på studieprogrammets relevans. Denne relevansen kontekstualiseres gjennom å trekke på Brexit-forhandlingene som har hatt omfattende kulturelle, politiske og økonomiske påvirkninger ikke bare i Storbritannia, men også i EU. Ved å sette studieprogrammet fremmedspråk i konteksten av en såpass viktig hendelse som de aller fleste har kjennskap til, bygger studieprogrammet også opp under deres eget opprinnelige ståsted, som er at programmet er høyst relevant i tolkningen av FNs bærekraftsmål.

Det er også mulig å se at epistemisk modalitet kan være synlig gjennom å knytte to ytringer sammen fra utdraget, «I dette perspektivet har fremmedspråkene en spesiell styrke ved at de gir tilgang til ikke-anglofone kilder, tolkninger og miljø (...)» sammen med «Dette blir ikke mindre viktig i dagens post-Brexit Europa (...)». Hvilken relevans de spesifikke bærekraftsmålene har til studieprogrammet i fremmedspråk forklares ikke av tekstens forfatter(e), men den epistemiske modaliteten kan få en redegjørende funksjon som er med på å underbygge rollen studieprogrammet har tilskrevet seg selv i denne lokale analysen: en akademisk aktør med en viktig plass i et skiftende europeisk, sosiopolitisk landskap. Dette kan også ses på som et svar på bestillingsdokumentet som selv nevner globale utfordringer.

Studieprogrammet master i språk og kommunikasjon i profesjoner (MSKIP) viser flere styrkegrader av modalitet i sin lokale analyse. Utdragene eksemplifiserer hvordan dette er uttrykt fra start til slutt i den lokale analysen.

Gjennom forskning og undervisning på profesjonsutøvelse i offentlige etater (helse og velferd, skole og høyere utdanning, politi, m.m.), bidrar vi med kunnskap som svarer på FNs bærekraftsmål 3 God helse og 4 God utdanning. [Studieprogram: Språk og kommunikasjon i profesjoner, master (MSKIP)]

Dette utdraget fra den lokale analysen til MSKIP fremstår som en redegjørelse som styrkes av epistemisk modalitet, som i tillegg er subjektivt orientert. Epistemisk modalitet sier altså noe om graden av sikkerhet og overbevisning som er knyttet til en ytring av dens forfatter (Arribas-Ayllon et al., 2011). Styrken av formuleringen «bidrar vi med» dempes ikke og kan tolkes som at studieprogrammet er overbevist om at de selv

bidrar med kunnskap som «(...) svarer på FNs bærekraftsmål (...)». Saksforholdet som gjøres rede for i dette utdraget uttrykker en grad av selvsikkerhet som er tydelig identifiserbar i utdraget. Denne sikkerheten og kraften av den epistemiske modaliteten avtar litt i neste del av utdraget fra MSKIP-teksten:

MSKIP skal gi et samlet læringsutbytte som bidrar til faglig og empirisk fundert nytanking om kommunikasjonsfaglige problemstillinger. [Studieprogram: MSKIP]

I denne setningen som forrige er det ikke lenger epistemisk modalitet som er i arbeid, men heller deontisk modalitet. Dette er mulig å se gjennom hvordan de modale verbene skal blir brukt for å uttrykke et ønske om at MSKIP skal kunne gi «et samlet læringsutbytte (...)». Dette er et uttrykk for grad av ønskelighet og det er mulig å tolke dette som at studieprogrammet på sikt har mål om å kunne gi et samlet læringsutbytte. Likevel er det jo ikke slik at studieprogrammet kan garantere at studentene får et læringsutbytte, men det er mulig å forstå at MSKIP ønsker å oppnå dette selv om de ikke kan si det med sikkerhet. Men selv om selve handlingen, å gi et samlet handlingsutbytte, ikke presenteres med en absolutt sikkerhet, er det er likevel en overbevisning knyttet til bidraget dette samlede læringsutbyttet skal kunne gi. Med formuleringen «(...) som bidrar til (...)» er MSKIP tilbake til å vise sikkerhet knyttet til eget fagbidrag ved bruken av epistemisk modalitet i resten av ytringen.

I så måte kan en del av læringsutbyttet være å utfordre eksisterende oppfatninger av hva som er god kommunikasjon i profesjonell praksis (FNs bærekraftsmål 9 Innovasjon og infrastruktur). Gjennom forskning og undervisning på profesjonsutøvelse i offentlige etater (helse og velferd, skole og høyere utdanning, politi, m.m.), bidrar vi med kunnskap som svarer på FNs bærekraftsmål 3 God helse og 4 God utdanning. [Studieprogram: Språk og kommunikasjon i profesjoner, master (MSKIP)]

I den resterende delen av den lokale analysen til MSKIP er det mulig å identifisere én ytring med deontisk modalitet i første setning, og én ytring med epistemisk modalitet i neste setning. Den deontiske modaliteten i første setning i dette utdraget får en undersøkende rolle hvor studieprogrammet resonnerer rundt hva som kan være en del av læringsutbyttet. Dette knyttes videre opp til et bærekraftsmål som det later til at studieprogrammet i SKIP opplever som relevant for sitt fagfelt. I den etterfølgende ytringen viser studieprogrammet avslutningsvis igjen en overbevisning knyttet til eget studieprogram gjennom å vise til hvordan de «bidrar» med kunnskap som svarer på flere av FNs bærekraftsmål.

Studieprogrammet i STS demper sin vurdering av mulighetene som er knyttet til bærekraft i sitt fag. Sammenlignet med studieprogrammet i SKIP, er det noen tydelige forskjeller i modaliteten som fremkommer i responsen.

Vi regner med at LIMA også vil kunne nyttiggjøre seg en bærekraft «heading», fordi også deres forskningsområder/kompetanse i høy grad handler om (sosial) bærekraft. [Studieprogram: STS¹², master]

I denne innledende formuleringen er det en tydelig bruk av dempere med formuleringen «regner med å kunne nyttiggjøre (...)». Her kommer to dempere, «regner med» og «vil kunne», som følger hverandre opp og dermed forsterker opplevelsen av at masterløpet i STS ikke nødvendigvis ønsker å forplikte seg til det de selv omtaler som en «bærekraftsmerkelapp¹³». Dette er i tråd med Marakkanen og Schröder (1997) som viser til at dempere kan bidra til å moderere tyngden og forpliktelsen av et utsagn. Disse demperne gjør nettopp dette og STS som studieprogram fremstår ikke så sikker på hvordan de kan nyttiggjøre seg av bærekraft som et mulighetsområde. Koblingen mellom bærekraft og STS som gjøres rede for i dette utdraget kan muligens tilsi at STS er middels forpliktet, og kanskje til og med middels engasjert, når det gjelder å se mulighetene for å implementere bærekraft i studiet.

Under en bærekraftmerkelapp kan vi fortsette å ha forskningsnære seminar og case fra ulike deler av STS-forskning. [Studieprogram: STS, master]

I den resterende responsen på bestillingsdokumentet fortsetter STS å være tentativ i hvordan de uttaler seg om muligheten for å føre undervisningen under en «bærekraftmerkelapp». Hva de legger i dette begrepet gjøres ikke videre rede for utenom at det under denne merkelappen kan holdes «forskningsnære seminarer».

4.3.2 Motstand mot bestillingsdokumentets forespørsel

I noen lokale analyser er vurderingen av bærekraft som et mulighetsområdet så dempet at det på en måte er mulig å tolke som en potensiell form for motstand. Det er for øvrig en viktig distinksjon som må gjøres i forkant av presentasjonen av denne delen av analysen: Den potensielle motstanden eller dempingen som tolkes frem er ikke uttrykk for motstand *mot* bærekraft, men heller mot bestillingsdokumentets ønske om at studieprogrammene skal forholde seg til bærekraft og knytte det opp til eget fag. Det er denne handlingen i seg selv som noen studieprogram uttrykker en viss grad av skepsis mot, men uttrykker ikke negative holdninger mot bærekraft i seg selv som et tema.

Det er også et poeng å understreke at det ikke har vært et mål i analysen å være på «jakt» etter konflikter, da dette følger den kritisk diskursanalytiske tradisjonen. Med retorisk diskursanalyse har fokuset i overordnet grad vært på å tolke frem retoriske ressurser og forstå hvordan disse kan være med på å bygge opp redegjørelser. Det er likevel interessant å se hvordan noen studieprogram i sine lokale analyser velger å uttrykke misnøye med bestillingsdokumentet, og derfor har analysen av disse blitt inkludert som en mindre del av modalitets-delkapittelet.

Denne delen vil i tillegg til å se på modale grep i teksten, ytterligere se på intertekstualitet for å se hvilke andre ytringer de bygger sin «motstand» på.

¹² Studier av kunnskap, teknologi og samfunn

¹³ «Heading» oversatt til merkelapp

Her er det to nokså ulike ytringer som blir presentert i dette utdraget fra bachelorprogrammet i medievitenskap.

Begrepsinnholdet i mulighetsområdene er omdiskuterte og blir ofte ansett som politiske begrep, men vi vil heller belyse disse begrepene på en mer faglig og kritisk måte i programfagets fagemner. [Studieprogram: Medievitenskap, bachelor]

Formuleringen «Begrepsinnholdet i mulighetsområdene er omdiskuterte og blir ofte ansett som politiske begrep (...)» kan potensielt være en referanse til politisering av forskning og undervisning og at studieprogrammet her uttrykker misnøye med denne praksisen. Andersson (2018) beskriver politisering som en prosess hvor forskning og forskningsbidrag tolkes gjennom en politisk og ikke-forskningsorientert ramme. Politisering av begrep kan potensielt påvirke muligheten for fri forskning fordi en såkalt problemorientert forskning, eller instrumentell forskning, blir gjort på bestilling av politikere i stedet for at forskere selv får generere egne problemstillinger (Andersson, 2018). I konteksten av å tolke denne formuleringen som en form for kritikk, er dette også et tegn på adressivitet i teksten i rammen av Bakhtins (1986, referert i Dysthe, 1997) forståelse av meningssskapelse som grunnleggende andre-orientert. Her adresseres kritikken utover, mest trolig mot bestillingsdokumentet, som er de lokale analysenes mottaker(e).

Det vil derfor ikke nødvendigvis være spekulativt å lese denne ytringen som en kritikk, en subtil én, rettet mot bestillingsdokumentets spørsmål angående mulighetsområdene, inkludert bærekraft. Denne hypotesen forsterkes også av bruken av epistemisk modalitet i formuleringen «Begrepsinnholdet i mulighetsområdene er omdiskuterte (...)». Studieprogrammet i medievitenskap legger frem denne ytringen som et reelt saksforhold ved å si at mulighetsområdene er omdiskuterte og fremstår svært sikker i deres tilnærming til dette emnet. Det skapes også en kontrast gjennom at de skriver «(...) men vi vil heller belyse disse begrepene på en mer faglig og kritisk måte (...)». Denne formuleringen kan tyde på at studieprogrammet i medievitenskap impliserer at begrepene som representerer mulighetsområdene ikke er belyst på en god nok måte i bestillingsdokumentet. Som en konsekvens må studieprogrammet gjøre dette selv, gjennom å anvende disse begrepene på en «mer faglig og kritisk måte i programfagets emner.»

Studieprogrammet i medievitenskap er ikke alene om å peke på politiseringen av enkelte mulighetsområder. I sin respons velger studieprogrammet i pedagogikk å ikke foreta noen individuelle vurderinger av de enkelte mulighetsområdene, men gjør heller rede for hvorfor de ikke ønsker å vurdere dem.

Flere emner ivaretar enkelte områder (mulighetsområder) i stor grad. Flere påpeker at disse områdene er omdiskuterte og del politiske begrep som vil trenge nøye gjennomtekning/presisering før vi de kan gi mening som meningsbærende for våres studieprogram. Det vil forventes stor faglig frihet i dette

tolkningsarbeidet. [Studieprogram: Pedagogikk, årsstudium, bachelor og master¹⁴]

Her er det konstitutiv intertekstualitet gjennom at det henvises til tidligere samtaler: «(...) flere påpeker at disse områdene er omdiskuterte og del politiske begrep (...)». På samme måte som at studieprogrammet i medievitenskap ikke oppgir hvem det er som holder diskusjoner om mulighetsområdene og oppfatter dem som politiske begrep, gjør heller ikke studieprogrammet i pedagogikk (årsstudium, bachelor og master) rede for hvem det er de referer til når de skriver «flere påpeker (...)». Ved å dra inn foregående ytringer inn i responsen på bestillingsdokumentet viser studieprogrammet tegn på at de inngår i en større dialog som foregår utenfor HUMSAM-prosjektets rammer.

Studieprogrammet skiver at flere emner ivaretar enkelte områder, altså mulighetsområder. Ordet «enkelte» blir en demper her i form av at studieprogrammet gjør leseren oppmerksom på at flere emner, ikke alle, ivaretar enkelte mulighetsområder. Denne epistemiske modaliteten følges opp av en redegjørelse som, satt på spissen, kan tolkes som en motsigelse av den tidligere setningen «Flere emner ivaretar enkelte områder (mulighetsområder) i stor grad.» Studieprogrammene i pedagogikk gjør rede for at de ikke kan vurdere mulighetsområdene før de har tatt en nøye vurdering av dem i forkant for at det skal kunne «gi mening som meningsbærende (...)» for pedagogikk. Likevel, til tross for at de har satt en mer nøye gjennomtenkning som et premiss for videre vurdering av mulighetsområdene, later det til at de allerede har vurdert mulighetsområdene i kontekst av sitt studieprogram. Dette er ettersom de skriver at flere emner «ivaretar enkelte områder (mulighetsområder)» – og nettopp her er det mulig å øyne en motsetning i redegjørelsene som finner sted i utdraget.

5.0 Diskusjon av funn

Jeg har i dette masterprosjektet undersøkt hvordan studieprogrammer ved NTNU som er tilknyttet prosjektet Fremtidens HUMSAM-studier redegjør for sin forståelse av bærekraft. Jeg har tatt utgangspunkt i dialogisme, en kunnskapsteoretisk språk teori som forstår meningskonstruksjon som en dialogistisk prosess hvor mening skapes gjennom språklig samhandling. Jeg har anvendt en retorisk diskursanalyse i analysen av studiens datagrunnlag, som utgjøres av bestillingsdokumentet og et utvalg av lokale analyser.

Diskusjonskapitlet er delt inn i to hoveddeler hvor hver del etterstreber å belyse problemstillingens to komponenter:

- 1) Hvilke forståelser av bærekraft kommer til uttrykk i interne kartleggingsdokumenter om fremtidens studieportefølje ved NTNU og
- 2) hvordan redegjør de involverte studieprogrammene for denne forståelsen i relasjon til sine respektive fagfelt?

¹⁴ Disse har felles lokal analyse

I den første delen av drøftingskapitlet sammenfatter og diskuterer jeg hovedfunnene som kan belyse problemstillingens første spørsmål. Funnene i dette delkapitlet kan oppsummeres slik: De ulike forståelsene av bærekraft som kommer til uttrykk i de lokale analysene er meget varierte. Dette er trolig et resultat av at bestillingsdokumentets forfatter(e) ikke legger til grunn en samlet begrepsforståelse i hverken dokumentets innledning eller i spørsmålet om vurderingen av mulighetsområder. I andre del kan funn som gjelder den andre halvdel av forskningsspørsmålet oppsummeres slik: Et flertall av studieprogrammene opplever at deres fag er relevant for bærekraftstematikken på én eller flere måter. Denne redegjørelsen virker å legges til grunn med et formål om å posisjonere seg som en ansvarlig og viktig aktør. Drøftingen av funnene vil bli diskutert lys av oppgavens teorier og tidligere forskning hvor dette er relevant.

5.1 Tolkingsfrihet til glede eller besvær?

Studieprogrammene blir som nevnt bedt om å vurdere bærekraft som et mulighetsområde i relasjon til sitt studieprogram: «Hvordan vurderer dere mulighetsområdene: forskningsforankring, bærekraft,¹⁵ arbeidslivsrelevans, livslang læring, tverrfaglighet og digitalisering sett i forhold til programmet?» Det legges ikke føringer på hvordan studieprogrammene skal foreta vurderingen av bærekraft og er en åpen spørsmålsformulering. Hvilke forståelser av bærekraft kommer så til uttrykk når dette overlates til studieprogrammene? Det er interessant å se nærmere på ulempene og fordelene dette har ført med seg, og hvordan studieprogrammene har klart å løse denne potensielt vanskelige oppgaven.

En rekke studieprogrammer gjør rede sin forståelse av bærekraft gjennom å kategorisere begrepet ved å plassere en utvalgt dimensjon av bærekraft i forgrunnen. Eksempelvis, i responsen til studieprogrammene i arkeologi, viser de kategoriseringen av bærekraft som noe miljømessig å være knyttet til materielle ressurser, slik som miljøutspill fra reisevirksomhet. Kategoriseringen av bærekraft som noe økonomisk redegjøres ved å knytte det til sirkulær økonomi og grønne verdikjeder. Kategoriseringen av bærekraft som en sosial dimensjon kommer ikke like tydelig frem som hos de to foregående dimensjonene. Denne sosiale dimensjonen har kanskje størst nedslagsfelt basert på de ulike bærekraftsmålene som trekkes inn i disse spesifikke lokale analysene, men kan likevel knyttes til den sosiale dimensjonen. På et vis visualiseres det en triangel med dimensjonene økonomi, miljø og det sosiale. Makitälö (2003, s. 498, referert i Hall et al., 2006, s. 25) har en interessant forståelse av den rollen kategorier har i institusjoner. Hun peker på at kategorier er både historisk og dialogistisk orienterte og brukes av institusjoner for å håndtere eller få grep om sosiale dilemmaer som de må ta stilling til. Kategorier har videre, som tidligere belyst, tett tilknytning til redegjørelser nettopp fordi kategorier legger føringer for sosial handling, som ytterligere må begrunnes gjennom redegjørelser (Hall et al., 2006). Kanskje kan dette forstås som et uttrykk for at studieprogrammene anerkjenner, og er klar over, at det finnes mange dimensjoner av bærekraft. De har dermed valgt gjøre rede for den dimensjonen de synes er mest relevant.

Flere av studieprogrammene bruker FNs bærekraftsmål som en viktig ressurs i sine redegjørelser – de beskriver, i flere tilfeller konkret, hvilke mål de betrakter som spesielt relevante og hvordan faget kan bidra til dette, noe som svarer direkte på

¹⁵ Utheving og markering gjort av undertegnende

bestillingsdokumentet som har nevnt FNs bærekraftsmål i sin bestilling. Det er både konstitutiv og manifest intertekstualitet som kommer til uttrykk i hvordan studieprogrammene velger å benytte seg av bærekraftsmålene som en språklig, forklarende ressurs. Et godt eksempel på hvordan dette gjøres manifest finnes i den lokale analysen til studieprogrammene i drama og teater. Der gjør de rede for sin forståelse av bærekraft ved å koble mange av fagets praksiser opp mot en rekke bærekraftsmål. Måten studieprogrammene har avendt FNs bærekraftsmål på i sin respons kaster lys på to poenger i en videre diskusjon. Det ene er at ved å bruke bærekraftsmålene som en intertekstuell ressurs kan studieprogrammene i større grad konkretisere nøyaktig hva de tenker er fagets styrker sett i relasjon til bærekraft. Dette gjør de gjennom å velge ut spesifikke mål og knytte det til eget studieprogram, sett i relasjon til begrep de blir bedt om å vurdere uten noen spesifikke retningslinjer.

Det andre poenget som er viktig å minne om er at FN har laget 17 *hovedbærekraftsmål*, med flere av målene delt videre inn i mindre delmål. Med andre ord er det mange mål å forholde seg til og det kan tenkes at dette har vært for mye for enkelte studieprogram og kan ha føltes ganske u håndterbart. Tegn på dette er det mulig å se i de studieprogrammene som har referert til FNs bærekraftsmål, men kun ved å gi en generell redegjørelse for at de opplever som sitt fag som relevant for bærekraft. Et videre moment er å se bestillingsdokumentet i sin helhet: studieprogrammene har blitt bedt om å vurdere bærekraft i relasjon til sitt fag, ved siden av å måtte vurdere mange andre, også tematisk omfattende, mulighetsområder.

På grunn av spørsmålets omfang kan det være at noen studieprogrammer kan ha opplevd bestillingsdokumentets spørsmål for å være ressursintensivt. Bærekraftbegrepet har så mange dimensjoner og kan forstås på mange ulike måter. Som følge kan noen studieprogrammer derfor har betraktet det som vanskelig å forholde seg til i det hele tatt og har derfor ikke gjort rede for/svart på spørsmålet om bærekraft i større detalj utenom noen få setninger. Imidlertid kan dette på en annen side være en implisitt form for motstand. I analysen av de lokale analysene kom det eksempelvis frem at noen studieprogrammer uttrykket motstand mot bestillingsdokumentet. Igjen, for å understreke, så er det i analysen ikke tolket som at de studieprogrammene dette gjelder uttrykker motstand mot bærekraft, men mot bestillingsdokumentets ønske om respons på spørsmålet som omhandler bærekraft som mulighetsområde. Motstanden som kommer til uttrykk i responsen later til å ha røtter i at studieprogrammene dette gjelder har en forståelse av bærekraft som et politisert begrep. Derfor uttrykkes det at de ikke ønsker å gjøre rede for bærekraft i relasjon til sitt respektive studieprogram prematurt før de har hatt muligheten til å ta en nøyere vurdering og gjennomgang utenom bestillingsdokumentets kontekst.

En annen forståelse, og dermed enda en kilde til motstand ved siden av bærekraft forstått som et politisert begrep, er av bærekraft som et omdiskutert begrep. Redegjørelsen er intertekstuell ved at studieprogrammene gjør rede for sin forståelse av bærekraft som et «omdiskutert» begrep og henviser dermed til de mange forskjellige måtene som bærekraft har blitt redegjort for av andre aktører. Dette kan muligens være et nikk til at bærekraft ikke er definert begrep og er åpent for tolking, avhengig formål og subjektiv forståelse av hva det er. Plastisiteten i begrepet er eksempelvis, i kapittel 1.1, gjort rede for i studien til Landrum og Oshowski (2018), som peker på at bærekraftbegrepet blir formulert og brukt med forskjellige formål, avhengig av virksomhetens aktiviteter, i CSR-rapporter.

Den store tolkningsfriheten studieprogrammene hadde når det gjelder bærekraft, har også ført til at et noen få studieprogrammer har forstått bærekraft som et synonym for studieprogrammenes levedyktighet. At noen studieprogram tolket bærekraft på en annen måte som var ment i bestillingsdokumentet kan ses i lys av slik meningsskapning forstås i dialogismen (Bax, 2013): Ingen mening er iboende, den er situert og mennesker tilskriver mening gjennom sitt utgangspunkt og «rommet» de opererer i. Studieprogrammene som har tolket bærekraft som levedyktighet har riktignok redegjort for sin vurdering av bærekraft som et mulighetsområde. I teorien har bestillingsdokumentet fått responsen de har bedt om, men fordi tolkningen tok en annen vending så er spørsmålet i praksis, med hensyn til bestillingsdokumentets formål, ikke besvart likevel. Det kan tenkes at bestillingsdokumentet kunne unngått en slik «avvikende» redegjørelse, dersom spørsmålet om bærekraft som mulighetsområde hadde blitt formulert på en annerledes måte. Når dette er sagt, er det et viktig poeng å bemerke at det overordnede målet for bestillingsdokumentet er å samle inn studieprogrammenes vurderinger av mulighetsområdene slik at denne informasjonen kan være grunnlaget for en videre kartlegging av studieporteføljen i humaniora og samfunnsvitenskap ved NTNU. Dette tatt i betraktning hadde det derfor muligens ikke vært hensiktsmessig av bestillingsdokumentets forfatter(e) å legge føringer på tolkningsprosessen til studieprogrammene ved å presentere en spesifikk definisjon av bærekraftbegrepet. En kan jo lure på om de likevel begrenset tolkningen indirekte ved å trekke inn FNs bærekraftsmål, ettersom en rekke studieprogrammer har brukt bærekraftsmålene som en ressurs for å gjøre rede for sin forståelse av og relasjon til bærekraft.

Disse funnene har ønsket å besvare første halvdel av denne studiens problemstilling, «Hvilke forståelser av bærekraft kommer til uttrykk i interne kartleggingsdokumenter om fremtidens studieportefølje ved NTNU (...)». Fokuset har dermed vært på å diskutere tydeligere fordeler og ulemper ved at bestillingsdokumentet bruker den meget generelle «kategorien» FNs bærekraftsmål, som selv inneholder mange dimensjoner og kategorier av bærekraft. På den ene siden gir det mye tolkningsfrihet til studieprogrammene som videre åpner for mange ulike tilnærminger/innfallsvinkler for hvordan de kan trekke inn bærekraft i sine respektive studieprogram og/eller i undervisningen, hvor dette kan være en fordel. På den andre siden gjør den vide «kategorien» FNs bærekraftsmål som begrep ganske uhåndterbart og vanskelig å forholde seg til.

Denne vurderingen har forfatterne av *Delrapport første fase* (NTNU, 2020b) også bemerket seg at det bør tas stilling til. Det blir stilt spørsmål om bærekraftbegrepet bør defineres tydeligere. Delrapporten er som nevnt en oppsummering av det som kom frem i de lokale analysene.

De svært forskjelligartede eksemplene de lokale analyse ga oss, viser at det er nødvendig å presisere nærmere hva som ligger i bærekraftig samfunnsutvikling styrt av de målene som FN har satt. En redegjørelse for hvordan Fremtidens HUMSAM mer spesifikt forstår vår fags rolle i en bærekraftsammenheng, og videre også en drøfting av FNs prosjekt med sine definerte mål, er en oppgave som vi ser som hensiktsmessig å bringe med videre inn i neste fase av prosjektet (s. 25).

FNs bærekraftsmål får som nevnt en tydelig plass i bestillingsdokumentet. Bærekraft som begrep blir derimot ikke gjort rede for. Bærekraftsmålene blir presentert som at bestillingsdokumentets respondenter skal kjenne til dem fra før av, eller skaffe innsikt i

dem selv. Som vist i analysen har noen studieprogrammer brukt FNs bærekraftsmål som redskap for å konkretisere og synliggjøre relevansen av sitt fag og hvordan de imøtekommer bærekraft. Kategorier legger føringer for sosial handling (Hall et al., 2006). Derfor er disse kategoriene ikke uvesentlige med tanke på den fremtidige utviklingen av NTNU sin studieportefølje. Dette tatt i betraktning kunne det vært mulig å vurdere om det bør finne sted en konkretisering av de aspektene ved bærekraft som er vesentlig relevante for fag i humaniora og samfunnsvitenskap.

5.1 Å vise seg selv som en ansvarlig aktør

Dokumentene som brukes i denne studien sier noe om samfunnsansvar og ikke minst humanioras ansvar. Bærekraft har blitt viktig i kommersielle og ikke-kommersielle virksomheter og det har blitt utslagsgivende i ulike sektorer å vise sitt samfunnsansvar og fremstå som en ansvarlig aktør. I porteføljeanalysen til prosjektet Porteføljeanalysen for Humaniora og samfunnsvitenskap (Forskningsrådet, 2020), slik som det er henvist til i kapittel 1.1., står et det blant annet at:

Opptappingsplanen for humaniora skal styrke humanioras bidrag innenfor tematiske satsinger. Dette gjelder spesielt de prioriterte områdene i Humaniorameldingen: integrasjon, migrasjon og konflikter; de store teknologiskiftene og klima, miljø og bærekraft (avsnitt nummer to).

I bestillingsdokumentets redegjørelse som omhandler prosjektets formål står det:

Vi står overfor store globale utfordringer, som klimaendringer, migrasjonsbølger og raske teknologiskifter. [Bestillingsdokumentet]

Her er det tydelig overlapp i ytringer gjennom bruken av ordene «teknologiskifter», «klima» og «klimaendringer» og «migrasjon». Dokumentet er i tillegg svært generell i sin presentasjon av disse temaene, litt på samme måte som i formuleringen til Porteføljeanalysen for Humaniora og samfunnsvitenskap. Forskjellen mellom disse to er at bærekraft ikke er oppført i bestillingsdokumentets redegjørelse av prosjektets formål. Det kan være at bærekraftbegrepet er ment å omfattes av «klimaendringer», noe som betyr at bestillingsdokumentets forfatter(e) forstår bærekraft som noe som er tilknyttet og/eller kan forstås i rammen av klimaendringer.

Gjennom at begge tekstene inngår som ledd i samme kommunikasjonskjede er det derfor ikke tilfeldigheter som har ført til at disse prosjektene, både HUMSAM og Porteføljeanalysen for Humaniora og samfunnsvitenskap, velger å prioritere disse utvalgte tematikkene. Som kjent følger det en politisk forventning om at humaniora i enda større grad skal kunne løse både nåværende, men også kommende samfunnsutfordringer. NTNU ønsker således å vise seg som en ansvarlig aktør ved å iverksette HUMSAM-prosjektet, som blant annet kartlegger universitetets potensielle bidrag til kommende samfunnsutfordringer. Bestillingsdokumentet kan derfor betraktes som et redskap i arbeidet med å legge til rette for endringer i fremtidens studieportefølje. Det er likevel ikke slik at NTNU inngår som det eneste

utdanningsinstitusjonelle leddet i denne pågående kommunikasjonskjeden som omhandler utdanningsinstitusjonenes rolle i fremtidens samfunnsutfordringer. I kapittel 1.0 viste jeg til at de fem største universitetene i Norge alle dokumenterer sine bærekraftrelaterte aktiviteter på egne nettsider. Slik redegjør universitetene for seg selv som ansvarlige (samfunns)aktører ved å være andre-orientert i sine ytringer knyttet til bærekraft.

Denne ansvarliggjøringen er for øvrig ytterligere i tråd med funnene til Fuoli (2017). Han argumenterer blant annet for at organisasjoner velger å være åpne om sosiale- og miljømessige forhold innad i virksomheten som et strategisk mål for å posisjonere seg som en ansvarlig aktør i offentlighetens øyne.

Som diskutert over, er det viktig for NTNU å vise seg som en ansvarlig aktør. Denne ansvarliggjøringen er rettet utad, så det er kanskje ikke et oppsiktsvekkende funn at NTNU viser seg som en ansvarlig samfunnsaktør ved å delta i slike overordnede dialoger. Dette ønsket om å vise godvilje er også mulig å se hos studieprogrammene i måten de redegjør for sitt fags relasjon til bærekraft. Dette er spennende fordi de lokale analysene ikke er offentlige dokumenter og det er heller ikke slik at studieprogrammene blir bedt om å redegjøre for hvordan deres fag er relevante med utgangspunkt i bærekraft. De blir simpelthen bedt om å *vurdere* bærekraft som et mulighetsområde og knytte denne forståelsen opp mot sitt fag.

Redegjørelsene i de lokale analysene er ikke bare et svar på et mer eller mindre konkret spørsmål fra bestillingsdokumentet, rettet mot de som har kommet med bestillingen, men også et svar på institusjonelle forventninger om studieprogrammenes relevans og ansvar. I sin analyse av CSR-rapporter har Bhatia (2012) identifisert tre diskurser: promoteringsdiskursen, godviljediskursen og selvtrettferdiggjørelsesdiskursen. Gjennom å analysere modaliteten i de lokale analysene er det mulig å øyne liknende redegjørelser, til tross for at studieprogrammene i teorien ikke hadde trengt å rettferdiggjøre eller promotere noe som helst. Kanskje kommer dette av vissheten om at responsen i de lokale analysene kom til å bli publisert i *Delrapport første fase* (NTNU, 2020), som er et offentlig dokument ment for et eksternt publikum. Dette har vært med på å gjøre at studieprogrammene følte på et behov for å gjøre rede for sin relasjon til bærekraft på en slik måte som kan konstruere et inntrykk utad om at studieprogrammene er ansvarlige aktører, med samfunnsnyttige fag. Det er mange krav som pålegges ovenfra fra institusjonelt hold om dokumentasjon av studieprogrammenes virksomheter. I institusjoner, som universitetet i dette tilfellet, er det ikke nødvendigvis alltid et mål om «stå til ansvar» for hvert valg som tas, men heller å kunne dokumentere institusjonens virksomhet for å oppfylle en mengde krav som pålegges ovenfra (Dahler-Larsen, 2005). Likevel kan profesjonsutøvere i akademia oppleve at de hele tiden må stå til ansvar for alt de gjør, eksempelvis gjennom å produsere rapporter. Knyttet til dette kom det varierte svar til syne i studieprogrammenes responser. Noen var mer tilbakeholdne med mange dempere i sine svar, mens andre uttrykket mostand.

Som beskrevet i teorikapitlet kan redegjørelser knyttes til ansvarliggjøring. Bestillingsdokumentet legger til grunn noen premisser i spørsmålet om bærekraft som mulighetsområde. Modalitet og demping sier noe om hvor forpliktet eller ikke-forpliktet ytringens forfatter er til utsagnets redegjørelse, og uttrykk for sterk forpliktelse kan gi inntrykk av at aktøren er ansvarlig. Flere studieprogrammer gir, gjennom epistemisk modalitet, tydelig uttrykk for fagets relevans og muligheter til å bidra til bærekraftig

samfunnsutvikling. Slik som studieprogrammet i fransk, spansk og tysk og studieprogrammet i språk og kommunikasjon i profesjoner later til å være positivt innstilt til potensielle måter fagene ytterligere kan imøtekomme problemstillinger knyttet til bærekraft. Andre studieprogrammer virker mindre forpliktet til de bærekraftområdene som de trekker frem som relevante for sitt fag. Dette gjøres med dempere som «kan» og «muligens», som vist til i eksempelvis i responsen til masterløpet i STS.

Hva har dette å si i praksis? Hvis redegjørelsene, ofte svært generelle i sine omfang, er uttrykk for at studieprogrammene opplever det som at integrerer bærekraft og FNs bærekraftsmål på en tilfredsstillende måte, kan videre utvikling av studieporteføljen hva gjelder området bærekraft stagnere. Funnene i denne studien peker i retning av at studieprogrammene forstår og knytter denne forståelsen til sine respektive fagfelt med et formål om å vise sin relevans og nytte. Redegjørelsene som uttrykkes i flere av studieprogrammene kan tolkes for å være preget av en andre-orientering og et ønske om å vise ansvarlighet. Dette til tross for konteksten av at de lokale analysene regnes å være *interne* strategidokumenter. På denne måten synliggjøres det dialogistiske synet på språk – mennesker er alltid vendt utover i sin kommunikasjon.

6.0 Oppsummering, avsluttende refleksjoner og veien videre

Funnene i denne studien kan oppsummeres på følgende måte: Studien har hatt fokus på bærekraftbegrepet med formål om å undersøke hvordan begrepet forstås og gjøres rede for i interne dokumenter. Disse dokumentene er å regne som strategidokumenter som har som mål å legge til grunn videreutvikling av studieprogram i humaniora og samfunnsvitenskap. Funnene viser at bærekraft har blitt forstått på mange ulike måter – gjennom kategorier og bruken av FNs bærekraftsmål som intertekstuelle, retoriske ressurser. Denne ulike variasjonen i forståelser viser seg å ha både sine fordeler og ulemper. Videre er det også vist at de fleste studieprogrammenes redegjørelser for fagets relasjon til bærekraft er andre-orientert. Videre gir de et inntrykk av å ville fremstille sitt studieprogram som en ansvarlig aktør, som er i stand til å imøtekomme utfordringer tilknyttet bærekraft.

I oppgavens innledning stilte jeg spørsmålet om hvordan samfunnet samlet skal kunne jobbe mot bærekraft, når dette målet i seg selv ikke lar seg enkelt definere eller målsette. Bærekraft er en konstruksjon og det forhandles om begrepets betydning, slik vi har sett i denne studiens datamateriale. På en side, i en utdanningskontekst, hadde det muligens vært fordelaktig med en samlet begrepsdefinisjon. På den andre siden er dette et ideal, et som grenser til det utopiske, sett i lys av kompliserte, tungvinte målinger av bærekraft og tidligere, nærliggende forskning som viser hvor forskjellig begrepene kan anvendes av kommersielle aktører, slik illustrert i CSR-rapporter (se kapittel 1.1.). Funnene i denne studien viser tegn på de samme tendensene. Bærekraft kan forstås og gjøres rede for på forskjellige måter, avhengig av ens eget utgangspunkt og formål. Implikasjonen av dette er dermed kanskje at det ikke er hensiktsmessig å prøve å skape en uniform forståelse av bærekraft, eller å fastsette en konkret definisjon. Mening skapes gjennom interaksjon, forståelser realiseres gjennom redegjørelser. Kategoriene som er identifisert i denne studien vil muligens kunne si noe om hvordan studieprogrammene

kommer til å handle videre i henhold til endringer i studieporteføljen. Kategorier er ikke bare en språklig handling, men ytterligere noe en *gjør* med språket. Det vil knyttes forskjellige forventninger til ansvar og til rettigheter i forskjellige kategorier. Således vil ulike kategorier gi ulike ulike handlingsrom.

Det stilles en rekke forventninger til humaniora og samfunnsvitenskap. Med bærekraftproblematikken, har disse forventningene økt ytterligere i omfang og antall. NTNU har som tidligere nevnt de siste årene hatt en profilert satsning på bærekraft, eksempelvis gjennom å utnevne bærekraft som én av fem overordnede tematiske områder på institusjonsnivå. I tillegg har HUMSAM-prosjektet en andre halvdel, Fremtidens-teknologistudier, som kartlegger den realfaglige studieporteføljen til NTNU. Prosjektet er altså omfattende og bærekraft har vært en fremtredende del av prosjektets kommunikasjon utad, særlig gjennom et tydelig fokus på å fremme FNs bærekraftsmål. HU-sektoren bør ideelt sett, fra et makroperspektiv, utvikle seg i takt med, og som i respons til, behovene i samfunnet. Dette fordrer en evne til tilpasningsdyktighet og løsningsorientering. Bærekraft har kanskje vært en av de mest signifikante triggerne for endring de siste tiårene, så signifikant at Edwards (2005) altså omtaler det som en bærekraftrevolusjon. I så fall er dette en svært saktegående revolusjon, for endring tar tid og særlig denne endringen i retning av bærekraft er en svært kompleks prosess, som kan ta lang tid.

En av grunnene for at denne «revolusjonen» foregår så sakte er kanskje nettopp fordi bærekraftbegrepet brukes i så mange sammenhenger uten at det nødvendigvis avklares eller konkretiseres. Dette kan ses i sammenheng med, som nevnt innledningsvis, at mange har en generell forståelse av hva bærekraft går ut på, selv om de ikke nødvendigvis klarer å gjøre rede for begrepet i detalj. Derfor tas kanskje en felles forståelse for gitt, basert på den generelle kunnskapen mange besitter. Derfor kan det være et argument at både HUMSAM-prosjektet og andre prosjekter i andre institusjoner/samfunnsområder hadde vært tjent med å konkretisere i større grad hva som legges i begrepet. Særlig i konteksten av slike utredninger eller kartlegginger.

Det er dette argumentet som legger grunnlaget for denne studiens mulige overførbarhet til andre liknende kartlegginger i fremtiden. Derfor har det vært viktig for meg å undersøke hvordan bærekraft blir forstått og hvilke ulike forståelser som eksisterer i en utdanningskontekst. Med utgangspunkt i funnene i denne studien vil jeg argumentere for at studieprogrammene er løsningsorienterte. De evner å redegjøre for sin forståelse av bærekraft i relasjon til sitt fag på forskjellige måter, selv med manglende retningslinjer i bestillingsdokumentet, på både godt og vondt. Innen dette masterprosjektet rekker å bli ferdigstilt og publisert er HUMSAM-prosjektet allerede i sin avsluttende fase. Når det er sagt har målet aldri vært å gå inn som en aktiv bidragsyter til HUMSAM-prosjektet. Jeg har vært en selvstendig, ekstern aktør og har fått muligheten til å analysere dataene som prosjektet har generert til mitt eget masterprosjekt, med mål om å svare på nye forskningsformål.

Relevansen av denne studien synliggjør seg ytterligere gjennom at det er mye forskning gjort på eksterne dokumenter som gjør rede for bærekraft. I denne undersøkelsen har datamaterialet bestått av *interne* strategidokumenter – de lokale analysene, som videre har vært med på å legge grunnlaget for eksterne dokumenter – *Delrapport første fase* (NTNU, 2020). I videre forskning hadde det vært spennende å foreta en komparativ studie av funnene som fremkom i denne studien med de nye endringene i

studieporteføljen, relatert til bærekraft. Vil det være mulig å finne intertekstuelle spor av de lokale analysene i de kommende studieporteføljene, fra og med 2022? Én ting kan i hvert fall sies med sikkerhet: Dette masterprosjektet inngår som enda ett ledd i den pågående dialogen og kommunikasjonskjeden om bærekraft som en svært kompleks samfunnsutfordring.

7.0 Referanseliste

- Andersson, M. (2018). Kapittel 6: Politisering. I *Kampen om vitenskapeligheten* (s. 99-115). <https://doi.org/10.18261/9788215030036-2018-08>
- Arribas-Ayllon, M., Sarangi, S. & Clarke, A. (2011). Rethorical discourse analysis I *Genetic testing. Accounts of autonomy, responsibility and blame*. (s. 55-77). London: Routledge.
- Bax, S. (2013). *Researching intertextual reading* (bd. 25). Bern: Peter Lang.
- Bazerman, C. (2004). Intertextuality: How texts rely on other texts. I C. Bazerman & P. Prior (Red.), *What writing does and how it does it: An introduction to analyzing texts and textual practices* (s. 83-96). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bhatia, A. (2012). The corporate social responsibility report: The hybridization of a "Confused" genre (2007–2011). *IEEE transactions on professional communication*, 55(3), 221-238. <https://doi.org/10.1109/TPC.2012.2205732>
- Dahler-Larsen, P. (2005). Dokumenter som objektivert social virkelighet. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv* (s. 235-255). København: Hans Reitzels Forlag.
- Dysthe, O. (1997). Skrivning sett i lys av dialogisme. *Teoretisk bakgrunn og konsekvensar for undervisning. I LS Evensen & TL Hoel (red.), Skriveteorier og skolepraksis*, 45-77.
- Edwards, A. R. (2005). *The sustainability revolution: Portrait of a paradigm shift*. Canada: New Society Publishers.
- Ergon, Å. (2017, 5. juli, 2017). gressfamilien. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/gressfamilien>
- Forskningsrådet. (2020, 17. september). Porteføljeanalysen for Humaniora og samfunnsvitenskap. Hentet fra <https://www.forskningsradet.no/om-forskningsradet/portefoljer/humaniora-og-samfunnsvitenskap/portefoljeanalysen-for-humaniora-og-samfunnsvitenskap/vurdering-av-portefoljen-mot-maloppnaelse/>
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.
- FN. (15. januar, 2019). Hva er bærekraftig utvikling?. Hentet fra <https://www.fn.no/tema/fattigdom/baerekraftig-utvikling>
- FN. (19.april, 2021). FNs bærekraftsmål. Hentet fra <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>
- Fuoli, M. (2017). Building a Trustworthy Corporate Identity: A Corpus-Based Analysis of Stance in Annual and Corporate Social Responsibility Reports. *Applied Linguistics*, 39(6), 846-885. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/applin/amw058>

- Getkham, K. (2011). Hedging devices in applied linguistics research articles. I A. J. West, K. Getkham & J. Singhakowinta (Red.), *Interdisciplinary discourses in language and communication* (s. 141-154). Hentet fra https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/63819919/proceeding_iclc201120200703-27591-1cx8qp9.pdf?1593791551=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DThe_3_rd_International_Conference_on_Lan.pdf&Expires=1623353151&Signature=hHR-pGz8XwcZEBJI-HyRU4QNu~fzot2yBtbTIOEK7GTAE2GtPXUiFR2ozDF27WQnm~SsvxSko6plFbah8fdqMQRtdxCR8wd9Tj4Kk5W44JJBcqKRvZtseanucA2h~sutKdOuR8LbeDZtLa0D2IVXaZwzUJn9oR3v~NC6FYezxlvagPQ5ymIhgRvVNPMEczQv4TDeh3MFzTz-HsjERX4Xs6nEWyaNSecynV1iBikyjvl6wo6oTbsIJp2mYsQiKWZb36vNrGLA7Bm5nDuCX8WmZMcLUKISRnv5oo1-yrD8vg7WNX6iaXf0~K6Vwl9OIrbAVB9-A5qHHaDSvz0Z1NbSTg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=147
- Hall, C., Slembrouck, S. & Sarangi, S. (2006). *Language practices in social work: Categorisation and accountability in child welfare*. New York: Routledge.
- Helder, B. (2011). *Textual analysis: An approach to analysing professional texts*. Danmark: Samfundslitteratur.
- Holquist, M. (2002). *Dialogism: Bakhtin and his world* (2. utg.). New York: Routledge.
- Hu, G. & Cao, F. (2011). Hedging and boosting in abstracts of applied linguistics articles: A comparative study of English-and Chinese-medium journals. *Journal of pragmatics*, 43(11), 2795-2809. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.pragma.2011.04.007>
- Hyland, K. (1998). *Hedging in scientific research articles* (bd. 54). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Järvinen, M. (2005). Interview i en interaktionitisk begrepsramme. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv* (s. 27-49). København: Hans Reitzels Forlag.
- Johnston, P., Everard, M., Santillo, D. & Robèrt, K.-H. (2007). Reclaiming the definition of sustainability. *Environmental science and pollution research international*, 14(1), 60-66. <https://doi.org/https://doi.org/10.1065/espr2007.01.375>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Humaniora i Norge* (Meld. St. 25 (2016–2017)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e51d8864c32248598e381e84db1032a3/no/pdfs/stm201620170025000dddpdfs.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2019–2028*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/9aa4570407c34d4cb3744d7acd632654/no/pdfs/stm201820190004000dddpdfs.pdf>
- Landrum, N. E. & Ohsowski, B. (2018). Identifying worldviews on corporate sustainability: A content analysis of corporate sustainability reports. *Business Strategy and the Environment*, 27(1), 128-151. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/bse.1989>

- Li, Z. & Haque, S. (2019). Corporate social responsibility employment narratives: a linguistic analysis. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. Hentet fra <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/AAAJ-10-2016-2753/full/html#sec003>
- Linell, P. (1998). *Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives* (bd. 3). Amsterdam: John Benjamins Publishing
- Linell, P. (2009). *Rethinking language, mind, and world dialogically*. USA: IAP.
- Markkanen, R. & Schröder, H. (1997). Hedging: A challenge for pragmatics and discourse analysis. *Hedging and discourse: Approaches to the analysis of a pragmatic phenomenon in academic texts*, 24, 3-18.
- Marti, L. & Puertas, R. (2020). Assessment of sustainability using a synthetic index. *Environmental Impact Assessment Review*, 84, 106375. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.eiar.2020.106375>
- Mik-Meyer, N. (2005). Dokumenter i en interaktionistisk begrepsramme IM. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv* (s. 193-215). København: Hans Reitzels Forlag.
- Næss, B. (2020, 16. juli). Norges 500 største selskaper. *Kapital*. Hentet fra <https://kapital.no/reportasjer/2020/07/16/7547889/regnearket-med-de-500-storste-selskapene-i-norge>
- NSD. (u.d.). Hvordan gjennomføre et prosjekt uten å behandle personopplysninger? Hentet fra <https://www.nsd.no/personverntjenester/oppslagsverk-for-personvern-i-forskning/hvordan-gjennomfore-et-prosjekt-uten-a-behandle-personopplysninger>
- NTNU. (2014). Tematiske satsingsområder 2014-2023. Hentet fra <https://www.ntnu.no/forskning/satsingsomraader>
- NTNU. (2019a). *Fremtidens HUMSAM-studier Mandat*. Hentet fra <https://www.ntnu.no/documents/1286479297/1295862097/HUMSAM+-+Vedlegg+1+Mandat.pdf/94987779-ad4d-a2bb-e154-cbb73dff53ec?t=1603454470996>
- NTNU. (2020b). *Delrapport første fase*. Hentet fra <https://www.ntnu.no/documents/1286479297/1295862097/HUMSAM+-+Delrapport-web.pdf/e8933b0a-d58a-b28e-d8db-b13effd237bc?t=1603454351750>
- NTNU. (u.d.). NTNU Bærekraft. Hentet fra <https://www.ntnu.no/barekraft>
- NTNU. (u.d.). Delprosjekt 1. Hentet fra <https://www.ntnu.no/fremtidenshumsam/delprosjekt-1>
- NTNU. (u.d.). Om prosjektet. Hentet fra <https://www.ntnu.no/fremtidenshumsam/om-prosjektet>

- Nygård, G. (2020, 12. august). Dette er de største studiestedene i Norge. *SSB*. Hentet fra <https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/her-er-de-storste-studiestedene-i-norge>
- Plett, H. F. (1991). Intertextualities IH. F. Plett (Red.), *Intertextuality* (bd. 15, s. 3-30). Berlin: Walter de Gruyter.
- Plett, H. F. (1999). Rhetoric and intertextuality. *Rhetorica*, 17(3), 313-329.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1525/rh.1999.17.3.313>
- Schieler, M. (2020, 16.01). Norway is now the most sustainable country in the world. *Robeco*. Hentet fra <https://www.robeco.com/en/insights/2020/01/norway-rises-to-top-of-country-sustainability-ranking.html>
- Scott, M. B. & Lyman, S. M. (1968). Accounts. *American sociological review*, 46-62.
<https://doi.org/https://doi.org/10.2307/2092239>
- Sibbel, A. (2009). Pathways towards sustainability through higher education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*.
<https://doi.org/10.1108/14676370910925262>
- Skilbrei, M.-L. (2019). *Kvalitative metoder. Planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- SSI. (2018). *SSI 2018 scores*. Sustainable Society Index. Hentet fra <https://ssi.wi.th-koeln.de/documents/SSI-2018-scores.pdf>
- Sutton, R. & Douglas, K. (2013). *Social Psychology*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Svennevig, J. (2009). *Språklig Samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (3. utg.). Latvia: Cappelen Damm
- Tregidga, H., Kearins, K. & Milne, M. (2013). The politics of knowing "organizational sustainable development". *Organization & Environment*, 26(1), 102-129.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/1086026612474957>
- Zappettini, F. & Unerman, J. (2016). 'Mixing' and 'Bending': The recontextualisation of discourses of sustainability in integrated reporting. *Discourse & Communication*, 10(5), 521-542.
<https://doi.org/10.1177/1750481316659175>

